

Pregledni rad
UDK 811.163.42'282 (091)(497.5-3 Međimurje/Prekmurje)
Primljeno 2017-09-21/2022-04-13
Prihvaćeno za tisak 2022-06-01

MEGYIMURSZKI-SZLOVENSZKI — NEVJEROJATNA SUDBINA “MEĐIMURSKOGA JEZIKA” (2. DIO)

Akoš Anton Dončec, Kétyölgy/Verica-Ritkarovci (Mađarska)

Zahvaljujem prof. emer. dr. sc. Alojzu Jembrihu
na pomoći i savjetima u pisanju ovoga članka!

(A.A. Dončec)

Sažetak

Josip Margitaj (1854. - 1934.), učitelj i mađaron, bio je utemeljitelj pojma “međimurskoga jezika”. Godine 1884. počeo je izdavati dvojezični tjednik Međimurje/Murakoz. Jezična inačica, koju Margitaj zove „međimurskim“, zaista u maloj mjeri predstavlja međimurski dijalekt. U većoj mjeri pokazuje jezičnu srodnost s kasnijim djelima kajkavskoga književnog jezika, koja su bila prožeta utjecajem hrvatskoga književnog jezika štokavske osnovice. Neposredan je uzor Margitajevu jeziku bila susjedna slovenska pokrajina u Ugarskoj (danas Prekmurje u Sloveniji i Porabje u Mađarskoj), gdje je ostvaren književni jezik prema lokalnom dijalektu u 18. stoljeću, a koji je u Ugarskoj službeno bio nazvan “vendski”; taj se jezik, prema tzv. “vendskoj teoriji”, nastojalo razlikovati od slovenskog jezika.

Po oslobođenju Međimurja (1918.) prestali su pokušaji pisanja „na međimurskome“, za razliku od Prekomurja (slov., Prekmurja), gdje je još bila aktivna lokalna književnost do 1945. godine. Međimursko je pitanje bilo oživljavano u doba mađarske okupacije (1941. - 1944.), ponovno zbog propagandističkih i mađarizacijskih ciljeva, kao i 1942. godine, kad su napisane dvije kratke standardne gramatike (međutim, te gramatike nisu mogle stvoriti pravi normativni jezik). Krajem Drugoga svjetskog rata (1939. - 1945.) jednom zauvijek dovršeni su „pokus“ tzv. međimurskog jezika. Zaista lažan, „međimurski jezik“ nema nikakva traga u međimurskoj kulturnoj baštini, dok prekomurski jezik ipak ima živu tradiciju podjednako u Sloveniji i Mađarskoj.

Ovaj rad Akoša Antona Dončeca - čiji je domicil Verica-Ritkarovci (Kétyölgy/Mađarska) - drugi je dio cjelovite studije (u dva nastavka) - koji razmatra program tzv. „međimurskog jezika“ Josipa Margitaja u kontekstu nekoliko prijelomnih momenata tematiziranog područja: u periodu priključenja Međimurja i Prekomurja Kraljevini SHS 1918. - 1919. te u uvjetima mađarske okupacije 1941. - 1944. Rad detektira smjerove pokušaja

kodifikacije međimurskoga i prekomurskoga jezika u kontekstu znanstvenih proučavanja, te, na kraju, obrazlaže razloge sloma i baštine „međimurskoga jezika“.

Rad je na hrvatski preveo dr. sc. Elod Dudaš.

Ključne riječi: Josip Margitaj; književni jezik; mađarizacija; Medjimurje/Međimurje; „međimurski jezik“; Prekomurje/Prekmurje; prekomurski jezik; Porabje

1. Priklučenje Međimurja i Prekomurja kraljevini SHS 1918. – 1919.

Austro-Ugarska je izgubila Prvi svjetski rat zbog čega je, uz niz drugih nesretnih političkih manevara, krenula putem raspada tako da su na njezinom području nastale nove države. Borovnjak je umro 1909., Ivanocy pak 1913., a u slovenskoj politici pojavila se nova generacija političara na čelu s Jožefom Kleklom. Među njima je Jožef Sakovič (1874. – 1930.), izvrstan retorik, koji je govorio i gradišćanskohrvatski jer je propovijedao u južnom Gradišću (u Rohuncu 1900.–1902., u Bandolu 1906.¹). Nadalje, tu je i Ivan Baša (1875. – 1931.), a također i svećenik međimurskoga podrijetla Jožef Čarič (1866. – 1935., rođen u Veščici pokraj Ras križja), koji je imao važnu ulogu u sadnji novih voćnjaka u sjeverozapadnom Prekomurju.

Klekl je već tada razmišljao o slovenskoj autonomiji između rijeke Mure i Rabe. Na tom je tragu 1913. pokrenuo politički list pod naslovom *Novine*, koji je uskoro postao najvažniji prekomurski publicistički list. Kleklov je prekomurski jezik bio vrlo blizak slovenskome književnom i hrvatskome književnom jeziku. Slične ideje nisu novost: naime, već ranije mađaroni su optužili Franca Ivanocyja da, u okviru separatističkih težnja, želi ujediniti Slovensku krajinu i Međimurje te tako želi osnovati novu biskupiju sa središtem u Murskoj Soboti.²

Ugarska je vojsku razoružavala pretežito 1918. zato što su susjedne zemlje iz više smjerova napale Ugarsku svom silom i zauzele velika područja. Među njima i ona koja su imala pretežito mađarsko stanovništvo, kao na primjer Veliki žitni otok, koji danas pripada Slovačkoj.³ Međimurje je bilo očišćeno od mađarske sile u studenom i prosincu 1918. godine. Hrvatska je vojska, uz podršku srpske, prekorlačivši rijeku Muru navaljivala do Murske Sobote. Daljnji cilj bio je formiranje slavonskoga koridora s Česima kod Sambotela (Szombathely, Mađarska), da zapadni i južni slavenski svijet lakše stupe u vezu. Stanovništvo u Murskoj Soboti smatralo je hrvatsku vojsku neprihvatljivom zato što ju je za to određena mađarska četa 2. 1. 1919. protjerala u Međimurje.⁴

¹ Alojz Jembrih: *Jožef Sakovič – pridigar na južnem Gradišćanskem* (2006), str. 47 - 54.

² Veliki Kalendar Najsvetejšega Srca Jezušovoga (1915), str. 35 -105.

³ Csaba Csorba – János Estók – Konrád Salamon: *Magyarország képes története* (1999), str. 192.

⁴ Viri za zgodovino Prekmurja 2. (2008), str. 295, 320-321.

Mihály Károlyi (1875. – 1955.) i njegova vlada pokušavali su sve što su mogli da zadrže odcijepljena područja. Obećavali su im široku autonomiju, završetak mađarizacije i gospodarski razvoj.⁵ Ovo potonje najviše su htjeli Slovenci. Iako je Károlyi obećao slovensku županiju (tzv. Murska županija) s ograničenim pravima, Klekl i njegov krug izradili su detaljni program o autonomnoj tzv. Slovenskoj krajini (u Prekomurju i Porabju).⁶ Nacrti činili dobrim, no mađarska ih je strana smatrala teško ostvarivim. Oszkár Jászi (1875. – 1957.), koji je podupirao zahtjeve narodnosti, mislio je da Slovensku krajinu i Međimurje treba ujediniti u jedan autonomni teritorij, gdje bi službeni jezik bio prekomurski i kajkavski. Ostvarivanje programa išlo je vrlo sporo, čemu su pridonijele i loše odluke Klekla. On je, naime, ne otkrivajući sve namjere Mađarima, razmatrao i mogućnost ujedinjenju s južnoslavenskom državom. Klekl je u početku bio nepovjerljiv prema novoj jugoslavenskoj državi jer je mislio da će u njoj srpski udio biti dominantan (posebno s obzirom na odnos katoličke i pravoslavne vjere). Stanovništvo je također bilo nesigurno jer su mađaroni još uvijek bili aktivni. Slovenska strana nije poduzimala nikakve konkretnije akcije. Osim djelovanja mariborskih političkih krugova, Antona Korošca (1872. – 1940.) i Matije Slaviča (1877. – 1958.), nije bilo previše interesa za to nerazvijeno područje, a uz to je, navodno, u Ljubljani tek 1918. postalo jasno da u Ugarskoj žive Slovenci! Slavič i Korošec rodom su iz Prlekije te dobro poznaju situaciju u Slovenskoj krajini u Ugarskoj. Situaciju komplicira i činjenica da je uz Ugarsku, i Hrvatska svojatala ugarske Slovence.

Rat je Prekomurje odveo u kaos. Počelo je krijumčarenje, a izbili su i neredi u više naselja.⁷ Situacija je postala još kompliciranija nakon što vlast preuzimaju komunisti, koji su još manje podupirali narodnosti pa su čak htjeli nastaviti s njihovim asimiliranjem. U tom kaotičnom stanju donesena je deklaracija o stvaranju Murske Republike, koja je proglašena 29. svibnja 1919. od strane Vilmoša Tkalca (1894. – 1950.), bivšeg učitelja i poručnika, koji je krijumčario robu iz Austrije. Tkalec je 1918. dao pogubiti neistomišljenike u Prekomurju i Međimurju kako bi zaštitio “jedinstvo” mađarske državnosti. Njegove akcije nemaju veze sa slovenskim narodnim pokretima nego mu je motiv bio prebacivanje osobne imovine u inozemstvo.⁸ U komunističkoj je Jugoslaviji to kasnije interpretirano na drugi način – da se ilegalna “Republika” smatrala za realnu državu, a time su se zama-gljivale Kleklove zasluge u slovenskom narodnom pokretu.⁹ Ipak, stanovništvo je

⁵ Usp. isto, str. 281 - 285.

⁶ József Botlik: Nyugat-Magyarország sorsa 1918-1921 (2008), str. 82.

⁷ Viri za zgodovino Prekmurja 2. (2008) str. 297; Vilko Novak: „Zgodovina iz spomina” (2004), str. 82.-86; Ivan Jerič: „Zgodovina mađarizacije v Prekmurju” (2001), str. 62-66.

⁸ Viri za zgodovino Prekmurja 2. (2008), str. 275 - 278; László Göncz: „A muravidéki magyar-ság 1918 - 1941” (2001), str. 59.

⁹ Julij Titl: Murska republika 1919 (1970), str. 123.

ismijalo Tkalca i njegovo proglašenje Republike. Zanimljivo je da su Mađari takvu reakciju interpretirali kao želju za održavanjem mađarske državne jedinice, tj. kao opredjeljenje Venda, koji su mađarskog duha, da ne žele biti ni pod komunističkom ni pod srpskom vlašću.

Mađaroni su pokušavali sve da ta područja ostanu u mađarskim rukama te su, zbog takve razjedinjenosti, započeli pravi ekstremizmi i programi svih vrsta. Pokrenuti su različiti “objašnjivački programi”, kojima se manipuliralo u javnosti.

Margitaj je nastavio svoje aktivnosti, ali kada su Mađari morali napustiti Međimurje, pobjegao je u Mađarsku. Plan i obećanje Mađara da se vrate u Međimurje i na područje Slovenaca, Margitaj nije doživio jer je 1934. umro u Budimpešti.

Drugoga lipnja 1919. postrojbe Mađarske Crvene armije započele su ofenzivu protiv Murske Republike. Borbe su se prihvatili mađarski vojnici, no pobijedili su ih vojnici Crvene armije. Postrojbe u kojima su bili Slovenci nisu primale oružje za Tkalčevu republiku, nego su se jednostavno povlačile u Austriju. Srpske i hrvatske postrojbe koje su bile stacionirane u Međimurju nisu ništa radile u interesu Tkalca, nego su napad započele tek u kolovozu, nakon sloma komunizma u Mađarskoj. Tada su u kratkom vremenu okupirale područje, ali i ovaj put je nastala paradoksalna situacija: Lendava i njena okolica, koja je imala pretežito mađarsko stanovništvo,¹⁰ bila je okupirana, dok je veliki slovenski otok na sjevernom dijelu Slovenske krajine (Porabje) ostao u Mađarskoj.¹¹ To je kasnije negativno utjecalo na sudbinu prekomurskih Mađara i porapskih Slovenaca. “Da je končna inačica predloga mejnega poteka postala enaka kot je danes, je najbolj odgovoren general Johnson, ki je na Prekmurje gledal v luči nove Kraljevine, ne pa kot na teritorij, na katerega se širi slovenstvo. /.../ (Matija¹²) Slavič na mirovni konferenci je razlagal, da je okolica Lendave pomadžarjena, vendar dokazuje za to v novejših dokumentih nimamo. V okolici Lendave sta bili na podlagi popisnih podatkov po letu 1777 madžarizirani dve naselji: Kapca in Kot. Ostala naselja so imela v tem obdobju večinsko madžarsko prebivalstvo...¹³ Severno od te meje je v času po razmejitvi na strnjenem ozemlju prebivalo kakih 7.000 prebivalcev, ki so v vsakodnevni govorici uporabljali porapsko oz. severnogoričko prekmursko narečje.¹⁴” Slavič je htio pridružiti neka južnogradišćanska mjesta, gdje nisu živjeli Slovenci, no američki političar Douglas W. Johnson (1878. – 1944.) nije dopustio da se ovo područje dijeli, a za isti se princip zalagao i u pitanju monoštarske okolice (Porabje).¹⁵ Gu-

¹⁰ József Botlik: *Nyugat-Magyarország sorsa 1918 - 1921* (2008), str. 89.

¹¹ *Az Őrség és a Vendvidék* (2004), str. 55.

¹² Op. a.

¹³ Damir Josipović: *Porabski Prekmurci*, str. 23.

¹⁴ Usp. isto. str. 25.

¹⁵ Miroslav Kokolj: *Prekmurski Slovenci* (1984), str. 91, 212-213.

bitak Porabja očito je krivnja teritorijalne lakomnosti Matije Slaviča, koji je htio Sloveniji priključiti i Međimurje pozivajući se na to da je Međimurje u prošlosti također bilo "slovensko" područje.

Nakon aneksije Klekl nije želio odustati od težnji za autonomijom nadajući se kako će kralj Aleksandar I. Karađorđević (1888. – 1934.), kojega je smatrao kavalirskim vladarem, imati razumijevanje za njegove ideje. Ipak, Klekl za takva što nije imao dovoljno snage.

1.1. Uporaba jezika u Kraljevini SHS i u Kraljevini Jugoslaviji 1920. – 1941.

Ujedinjenje 1918. sasvim je zatrla ideju o međimurskome jeziku. Više nisu izlazile novine *Medjimurje*, a u Međimurju se nitko nije ozbiljnije pokušavao baviti uređivanjem bilo kakvih kajkavskih izdanja, iako su u crkvama još uvijek živjele kajkavske pjesme i pobožnosti. Za razliku od toga, u Prekomurju su se evangelici držali svoga jezika. Premda su i katolici gajili slične ideje, između evangeličkoga i katoličkoga prekomurskog književnog jezika očuvale su se znatne razlike. Neprekidno su izlazila izdanja katolika: *Kalendar Srca Jezusovoga*, mjesečnik *Marijin list*, dječji list *Marijikin ograćek* i tjednik *Novine*. Redovita evangelička izdanja tog vremena su bila: mjesečnik *Düševni list* i *Evangeličanski kalendari*. Svjetovna izdanja su bila: *Dober pajdaš*, *Mörszka krajina*, u SAD-u pak *Amerikanszki Szlovencov Glász*, koji je izlazio do 50-ih godina dvadesetoga stoljeća.¹⁶ Važniji autori ovog razdoblja bili su: Jožef Klekl,¹⁷ njegov bratić, također Jožef Klekl (1879. – 1936),¹⁸ Jožef Sakovič,¹⁹ Janoš Flisar (1856. – 1947.),²⁰ Adam Lutar (1887. – 1972.) i Jožef Baša Miroslav (1894. – 1916.).²¹ Pisali su beletristiku i publicistiku. Unatoč nekim slovenskim zaključcima, prekomurski književni jezik nije nestao 1920. nakon ujedinjenja Prekomurja s Kraljevinom SHS.

U kaotičnome razdoblju pripajanja, Martin Spolarič iz Gornjega Međimurja dao je 1919. postaviti kameno raspelo u okolici Selnice. Natpis na križu dao je napisati na čistom originalnom međimurskom dijalektu, koji se razlikuje od Margitajevoga oblika. Natpis glasi: "Na diko božjo postavljen od Martina Spolarič 1919." Također, na prekomurskim i porapskim grobljima i raspelima često vidimo natpise na lokalnome jeziku pa su ti natpisi pravo blago prekomurskoga jezika.²²

¹⁶ Franc Kuzmič: Bibliografija prekmurskih tiskov 1920-1998 (1999), str. 9 - 21.

¹⁷ Stanislav Zver: Jožef Klekl prekmurski Čedermac (2001), str. 83 - 100.

¹⁸ Franci Just: Lepslovna beseda Jožefa Klekla (2012), str. 82 - 97.

¹⁹ Jože Ftičar: Jožef Sakovič – veščak prekmurskega jezika (2006), str. 43 - 46.

²⁰ Franci Just: Panonski književni portreti 1. (2006), str. 179 - 183.

²¹ Franci Just: Med verzuško in pesmijo (2006), str. 75 - 80.

²² Janko Durič: Jezikovna analiza nagrobnih napisov v Porabju in na Goričkem (2004), str. 1.

2. Nova propaganda, krivotvorenje povijesti i šovinizam

Vendska i međimurska propaganda otišle su svaka svojim smjerom, ali i dalje su išle paralelno. Margitaj je pet godina prije svoje smrti u Mađarskoj objavio djelo pod naslovom *Muraköz és a horvátok* (Međimurje i Hrvati). Iako je autor potpisan kao *Muravölgyi J.*, prema sadržaju nije teško pogoditi tko se krije pod tim pseudonimom. Izdavač djela bilo je *Muraközi Szövetség* (Međimursko društvo), koje je Margitaj osnovao uz pomoć utjecajnih ljudi kao što su bili segedinski biskup Stjepan Zadavec (1884. – 1965.), rođen u Čakovcu, međimurski časnici i čakovečki profesor Károly Zrínyi (1861. – 1937.).²³ Zrínyi je bio uvjereni mađaron i čitav je život posvetio mađarizaciji Međimurja. Čakovečka učiteljska škola pod njegovim ravnanjem postala je stožerno mjesto mađaronštine u Međimurju. Bio je i urednik lista *Medjimurje*.²⁴ Cilj je društva, kako to piše u uvodu knjige, vraćanje prava međimurskoj etničkoj skupini, koja su ukradena jugoslavenskom samovoljom.²⁵

Oslanjajući se na suprotnosti između Hrvata i Srba u novoj jugoslavenskoj zajednici, Margitaj „tumači” Hrvatima kako ispaštaju zbog svoje nevjernosti i grijeha koje su počinili protiv “Svete krune.”²⁶ Najviše ga boli što su ušli u Mađarsku, koja je bila oslabljena od rata, i bespravno oduzeli mađarsko Međimurje i Prekomurje²⁷ i načelno ih smatra odgovornima za kvarenje harmoničnih mađarsko-hrvatskih veza.²⁸ Navodi informaciju da se protumađarstvo u desetljećima prije rata uvelike proširilo i u Slavoniji.

U nastavku Margitaj iznosi svoja razmišljanja o domorodstvu Međimuraca i Venda (Prekomuraca), koji su nastali miješanjem Slavonaca i Mađara. Hrvati i Slovenci su vrlo zli i podli, kaže Margitaj, zato što su podjarmili svjesne “Mađare”, odnosno Međimurce i Prekomurce. Njegove tvrdnje su bez znanstvene potvrde, a obrazlaže ih uglavnom političkim argumentima. Njegov je cilj na bilo koji način dokazati da su Međimurci bili Mađari, a tek su pod hrvatskim utjecajem postali Hrvati. Jedan od Margitajevih argumenata nalazimo je analiza socijalne strukture stanovništva u nekoliko naselja (npr. Čakovec, Štrigova, Nedelišće, Kotoriba, Donji Vidovec, itd.). Margitaj navodi kako tu žive plemićke (viteške) osobe²⁹, koje imaju mađarsko prezime: *Kanišaj* (*Kanisay*), *Horvat* (*Horváth*), *Vimičaj* (*Vimicsay*), itd. No, stvar s tim nazivljem nije toliko jednostavna jer poznato je da je prezime (kad

²³ Branimir Bunjac – Marijeta Stevanović – Ivona Vegh: Gramatike „međimurskoga” jezika iz 1942. godine (2013), str. 71.

²⁴ Vladimir Kalšan – Janko Kalšan: Međimurski biografski leksikon (2012), str. 200-201.

²⁵ J. Muravölgyi: *Muraköz és a horvátok* (1929), str. 2.

²⁶ Usp. isto, str. 5-6.

²⁷ Usp. isto, str. 8.

²⁸ Usp. isto, str. 9.

²⁹ Usp. isto, str. 15.

je osoba nemađarskog porijekla dobijala plemićko pravo, a uz njega i prezime) funkcioniralo kao pridjev za razlikovanje od neplemićkih obitelji. To se dogodilo i kod prekomurske obitelji *Lutar*, koja je po naselju Sebeborci (*Szembiborc*) dobila prezime *Sembiborcy* (*Szembiborczy*).³⁰ Isto vidimo i u slučaju Ivanocyja, čije je obiteljsko ime *Kodila*.

O međimurskome jeziku Margitaj i nadalje piše samo toliko da je nezavisan od ilirskoga, tj. hrvatskog književnog jezika, i ne može ga se priključivati ilirskome jeziku. To “priznaju” i Hrvati, kao npr. Branko Dreschler (1879.–1926.) (kasnije Branko Vodnik), koji međimurski naziva prijelaznim hrvatsko-slovenskim jezikom.³¹ Vidi čvrsti dokaz različitosti međimurskoga i hrvatskoga jezika u tome što je tu različitost uočio i budući kanonik dr. Stjepan Vučetić (1836.–1894.) kada je 1883. posjetio Međimurje u svrhu proširenja srpskohrvatskoga jezika. Taj je posjet bio povod da se započne s izdavanjem udžbenika na međimurskome jeziku.³² U okviru tog programa svoje je udžbenike napisao i Margitaj, iako znamo da jezik njegovih djela nije međimurski nego mješavina kajkavskoga književnog i hrvatskoga književnog jezika. Budući da ih je napisao sam Margitaj, teško je razumljiva njegova izjava da su u međimurskim školama upotrebljavali “ilirski” umjesto čistog međimurskog jezika.³³

U spomenutoj knjizi Margitaj nadalje kori Hrvate zbog prisvajanja mađarske povijesti, a shodno tome i nijekanja hrvatskog porijekla obitelji Zrinski. Među njegovim tvrdnjama nalazimo i to da Hrvati krivotvore događaje turskoga rata 1663.–1664. jer skupštinu, koju je u Čakovcu vodio Nikola Zrinski 11. siječnja 1664. radi obrane protiv Turaka, smatraju za hrvatski sabor.³⁴ Margitaj iznosi i mnoge druge primjere kako bi predstavio Hrvate u lošem svjetlu.

Na pariškoj mirovnoj konferenciji bio je nazočan i Sándor Mikola (1871. – 1945.) uz ministra Alberta Apponyija (1846. – 1933). Apponyi je poznat i po tome što je u zakonu o školstvu iz 1908. ograničio (zabranio) uporabu materinskoga jezika narodnosti u školstvu. Time je podupirao prodiranje mađarskoga kao nastavnoga jezika. Tako je, na primjer, u Gornjem Seniku, gdje su živjeli Slovenci, za učenje slovenskoga (prekomurskoga) jezika u nastavnoj satnici dodijeljeno samo pola sata.³⁵ Mikola je svoju interpretaciju povijesti objavio u samostalnoj brošuri 1928. pod naslovom *A vendség múltja és jelene* (Prošlost i sadašnjost vendstva [Prekomuraca]), samo pola godine prije Margitajevog djela. Mikola je razradio

³⁰ Gyula Balogh – Márton Szluha: *Vas vármegye nemes családjai* (1999), str. 222-223.

³¹ J. Muravölgyi: *Muraköz és a horvátok* (1929), str. 17.

³² Usp. isto, str. 17.

³³ Usp. isto, str. 18.

³⁴ Usp. isto, str. 27.

³⁵ Mária Kozár – Ferenc Gyurác: *Felsőszölnök*, str. 104.

novu teoriju o povijesti vendskoga pitanja, koju temelji na mišljenju ruskoga jezikoslovca Alekseja Aleksandroviča Šahmatova (1864. – 1920.), koji je pretpostavljao keltsko-slavenstvo miješanje zbog opstanka glasova *ö* i *ü* u prekomurskome jeziku. Polazeći od toga, Mikola tvrdi da naziv Vendi označuje Slovence između rijeka Rabe i Mure, da su keltskoga podrijetla i da se njihov jezik razlikuje od slovenskoga književnog jezika. Mikola priznaje da Prekomurci sebe zovu *Szlovenci*, što dovodi u vezu s mađarskim *Vendi* (*vendek*). Iz ovoga slijedi da prekomurski *szlovenszki* znači vendski, dok tek centralno-slovenski *slovenski* znači slovenski.³⁶ Ako ima razlika između značenja tih pojmova na mađarskom, onda je razumljivo samo po sebi da između dviju zajednica, tj. slovenske i prekomurske,³⁷ nema veze, što nije logičan zaključak. Štefan Küzmič pak, iako se zalaže za postojanje samostalnoga prekomurskoga književnog jezika, u predgovoru *Nouvog Zákona* identificira stanovnike među Murom i Rabom, Štajerske i Kranjske jednakima.

Prema Mikoli, Prekomurci se u povijesnim dokumentima nazivaju *Vendi* već u 17. stoljeću. Temelj je njegove tvrdnje knjiga Sándora Payra (1861. – 1938.) *Egyháztörténeti emlékek* (Crkveno-povijesni spomini) iz 1910., u kojoj piše Payr da se u vizitaciji iz 1627. zove evangelička zajednica u Slovenskoj okrogloni *Slavovendorum*. Mikola dodaje da se izvorni dokument može vidjeti na župi u Tišini.³⁸ No ako promotrimo spomenutu vizitaciju, vidimo da ona nosi u svome naslovu *Ecclesiarum Schlavonicarum*, a nema nijedne napomene o Vendima.³⁹ Payr je pisao neistine, a Mikola ga prati jer vjerojatno nije mario za originalnu vizitaciju. Payrove krive informacije preuzeli su i potonji mađarski leksikoni navodeći naziv *Vend* u svojim člancima.

Mikola potkrepljuje svoj stav da su Prekomurci Vendi, a ne Slovenci i njemačkim jezikom, u kojem se Prekomurce nazivaju *Windisch*.⁴⁰ Autoritavno tvrdi da Prekomurci sebe nazivaju Vendima, a u stvarnosti to je tako samo s onim Prekomurcima koji su prvenstveno govorili mađarski. Većina Prekomuraca učila je mađarski samo koliko im je trebalo za dobivanje mađarskih dokumenata i obavljanje drugih poslova, a samo se mali dio slagao s vendskom teorijom. Unatoč tomu Mikola je Prekomurce povezoao i s Venetima,⁴¹ koji su živjeli raštrkano širom Europe, iako među tim skupinama nema jasne veze i nisu svi keltskog postanja. Ovakve primitivne interpretacije još i danas imaju pristaša.

Mikola ne navodi snažnije dokaze u prilog svoga stava pa su njegove tvrd-

³⁶ Sándor Mikola: *A vendség múltja és jelene* (1928, str. 6-7).

³⁷ Usp. isto, str. 6-7.

³⁸ Usp. isto, str. 8.

³⁹ *Viri za zgodovino Prekmurja* 1. (2008), str. 133

⁴⁰ Sándor Mikola: *A vendség múltja és jelene* (1928), str. 5.

⁴¹ Usp. isto, str. 9.

nje s vremenom oborene. On uvijek spominje mađarsku dušu “Venda”, i njihov otpor svemu što je “slavensko”.⁴² Prvo za to stanovništvo tvrdi da su Vendi, a nekoliko stranica kasnije da su ljudi mađarske duše i govore isključivo mađarski. Među njegovim tvrdnjama postoji i ona koja se poklapa s Margitajevom tezom: na nekim mjestima govori o slaveniziranim Keltima, na drugima o slaveniziranim Mađarima.⁴³ Takvo je mišljenje slično onom međimurskih mađarona koji mađarskim posuđenicama u prekomurskom jeziku drže ona prezimena koja ukazuju na mađarsko podrijetlo, npr. *Madjar, Madjarič, Nemet, Takač, Žoldoš*.⁴⁴ Uz to kao argument za udio mađarskog jezika u prekomurskom navodi i postojanje “čistih” mađarskih naselja, tj. onih koja imaju mađarska imena, a radi se zapravo o starim mađarskim imenima sela ili imenima nestalih sela, npr. *Noszikfalva, Bükkalja*. Po njemu, to dokazuje da su tamo živjeli Mađari koji su slavenizirani od došljaka.⁴⁵ Njegova je proturječnost očigledna osobito u kontradiktornim tvrdnjama: na jednom mjestu, npr., tvrdi da su vlastela uselila Vende među Mađare, dok na drugom mjestu naglašava njihovu autohtonost na tim područjima. Slično misli i Margitaj kada nabroja mađarska ili samo pretpostavljena mađarska imena naselja, npr. *Kotori* (Kotoriba), *Belica, Csáktornya* (Čakovec). Margitaj piše da su za zaštitu Međimurja vlastela naseljavala Mađare koji su dobili slavenski biljegg od tamošnjeg stanovništva.⁴⁶

Proturječnosti i površnosti izvrsnoga fizičara Mikole, koji je bio priznat u svojoj struci, izrazite su. *Noszikfalva* je kasnije mađarsko ime sela *Nuskova*, koje je prvi put spomenuto u izvorima kao *Nozykfalua* 1366. godine.⁴⁷ *Bükkalja* se nalazila u okolici Grada.⁴⁸ To ime ne pokazuje etnički sastav naselja jer mađarska imena naselja nisu uvijek bila u vezi s njihovim slavenskim imenima. Mikola nabroja i druga sela koja označuje kao mađarska, a njihova imena ne zvuče mađarski, npr. *Predanóc* (Predanovci), *Ottóc* (Otovc).⁴⁹ Košič piše: “Gorejnji (prekomursko-gorički Slovenci, op. a.) so po nesrečnom pobitji pri Mohatši po sili v luteranski jarem vpreženi, ar dabi pred tem tüdi luteranje bili: nebi svoje davnostare dendeneš-

⁴² Usp. isto, str. 19.

⁴³ Usp. isto, str. 16.

⁴⁴ Sándor Mikola – János Melich: *Vend honfitársaink!* (1919), str. 22; Sándor Mikola: *A vendség múltja és jelene* (1928), str. 14. Mnoga druga prekomurska prezimena, koja će navesti Mikola kao “prastara” mađarska prezimena i interpretira ih “živim” dokazima mađarskog podrijetla Prekomuraca, apsolutno nisu mađarska, nego slavenska i njemačka prezimena: Bakan, Banko, Car, Čeh, Gašpar, Gorza, Hancar, Horvat, Janža, Kuzma, Lazar, Makari, Pinter, Ropoš, Titan, Vajda, Žido, itd. (op. a.)

⁴⁵ Sándor Mikola: *A vendség múltja és jelene* (1928), str. 10.

⁴⁶ J. Muravölgyi: *Muraköz és a horvátok* (1929), str. 15.

⁴⁷ Ivan Zelko: *Historična topografija Slovenije I* (1982), str. 69.

⁴⁸ Usp. isto, str. 24.

⁴⁹ Sándor Mikola: *A vendség múltja és jelene* (1928), str. 10.

nji stojeće Cerkve znoutra i zvüna po papinskoj šegi zozidali; – nebi püstili cejle vesnice od papinskih svecov ozvati, pokedob luteranstvo Svece poštvüvati, i njim se preporučati prepovedava. – Takših vesnic pa več... Otovci (od S. Oton Püšp.)... ”⁵⁰ Dakle, ime *Ottóc/Otovci* proizlazi od imena Svetoga Otona, njemačkoga biskupa (1060/61.?–1139).

Kao i Margitaj, i Mikola zaboravlja da je broj germanskih posuđenica u prekomurskom jeziku veći od mađarskih. Na isti je način broj onih prekomurskih prezimena koja podsjećaju na njemačko podrijetlo veći od onih koja podsjećaju na mađarsko, npr. *Cug, Deutsch, Flisar, Frumen, Fuks, Huber, Knap, Kornhauser, Lang, Merklin, Ožvald, Pintar, Poldauf, Rajsar, Sampt, Smodiš, Šadl, Trajber, Vindiš, Volf* (potonje je i oznaka prekomurske obitelji skandinavskoga porijekla: *Üllen!* – prema Lei Üllen Novakovoj, koja živi u Rijeci, rođena u Prekomurju, op. a.), no najviše prekomurskih i porapskih obitelji ima slavensko prezime (op.a.). Germanški utjecaj vidi se i u narodnim običajima cijelog slovenskog areala, no ne možemo tvrditi da su Vendi germanskoga porijekla, ali činjenica je da imaju slavenska oblježja.

Dokaz mađarskoga porijekla Venda, prema Mikoli, jest to što su prekomurski protestanti imali mađarske propovjednike. Iz popisa imena vidljivo je da se mnogo slavenskih žitelja smatra Mađarima, kao na primjeru *Ivana Terboča (Terbócs)* i *Martina Perlakija (Perlaky)*, koji su bili Hrvati, zatim *Tomaša Križana (Krisán)*, koji je bio štajerski Slovenac i *Gašpara Skariča (Szkarics)* te *Jürja Tišinaja (Tissinay)*, koji su bili Slovenci. Budući da su oni, prema Mikoli, bili Mađari, logično je da su na mađarskome propovijedali za Slovence, ali je za njega logično i to da su razgovarali na mađarskome.⁵¹ Ostaje pitanje zbog čega su onda nastali martjanska i markiševska pjesmarica i drugi rukopisi,⁵² zašto je martjanski ugovor iz 1643. o davanju vinograda u zakup, čiji list pretežito spominje obitelji sa slavenskim prezimenima, napisan na prekomurskome jeziku?⁵³ Zašto je Štefan Küzmič preveo *Novi zavjet Biblije* ako su Prekomurci mogli koristiti evangelički *Novi zavjet* na mađarskome jeziku (prijevod *Andrása Torkosa*, 1736. op. a.)? I za koga je djelovao slovenski protestantski tiskar Janž Mandelc (1530.? – 1604./05.?) u Donjoj Lendavi i kod Hrvata u Zapadnoj Ugarskoj?⁵⁴ Mikola ne obrazlože ove činjenice, iako su bile poznate i u njegovo vrijeme, nego ih je prešutio.

Dok dokazuje da je materinski jezik Prekomuraca mađarski, različitost Prekomuraca i Slovenaca predstavlja na primjeru *Nouvog Zákona*: “Vendi” su se, naime,

⁵⁰ Jožef Košič: *Zobrizzani Szloven i Szlovenka med Mürov i Rábov* (1845), str. 72.

⁵¹ Sándor Mikola: *A vendség múltja és jelene* (1928), str. 11.

⁵² Vilko Novak: *Martjanska pesmarica* (1997), str. 15, 37 - 39.

⁵³ Viri za zgodovino Prekmurja I. (2008), str. 139 - 141.

⁵⁴ Usp. isto, str. 111-112.

služili svojim prijevodom *Biblije* i ne koriste prijevod na centralno-slovenskom jeziku, a istodobno je nerazumljivo zašto se drže mađarskoga jezika ako razvijaju svoj jezik.

U doba reformacije izbjeglički propovjednici donijeli su slovenske knjige Felicijana Trubara (1555. – 1600.) (sin Primoža Trubara) iz nasljednih pokrajina u goričke Gornje Petrovce, Mikolino rodno selo, a u Gornjem Seniku koristili su i jednu Dalmatinovu *Bibliju* (1584.).⁵⁵ Štefan Küzmič također spominje slovenske i hrvatske udžbenike, koji su upotrebljavani u Prekomurju. Istodobni mađarski dokumenti dokazuju dodire među Slovincima, Prekomurcima i Hrvatima. Ne smijemo zaboraviti ni kajkavski utjecaj na razvoj prekomurskoga jezika,⁵⁶ Na osnovi toga Mikola tvrdi kako nisu upotrebljavane mađarske knjige ili su bar korištene u manjoj mjeri.

Naznačujemo još jednu nerazumljivu činjenicu koju, prema Mikoli, iznosi jezikoslovac slovačkoga porijekla János Melich (1872. – 1963.): ime Štefana Küzmiča ponekad se piše i kao *Kuzmič* (*Kuzmics*), što se drži neospornim dokazom da je Küzmič želio postati Mađarom. Zato je i pisao svoje ime bez *ü*.⁵⁷ A nije li želio postati Hrvatom? Oblik *Kuzmič* nije drukčiji od *Küzmiča* i apsolutno nije mađarski oblik. Štoviše, činjenica je da je Küzmič svjesno težio izbjegavanju upotrebe mađarskih posuđenica.

S područja povijesne znanosti Mikolino je djelo promatrano površno, amaterski, diletantski, optužujuće i politički. To se odnosi i na Margitaja jer obojica pišu da su “Jugoslaveni” slali buntovničke letke prije upada hrvatskih snaga u Prekomurje i Međimurje, a domorodni Međimurci i “Vendi” te letke nisu čitali.⁵⁸ Kod oba autora čitamo pogrešnu informaciju da su se prekomurski i međimurski vojnici 1922., u slučaju kada bi dobili poziv na regrutaciju, prijavljivali u mađarsku, a ne u jugoslavensku vojsku.⁵⁹ Mikola i Margitaj uvijek naglašavaju nenaklonost Međimuraca i Prekomuraca prema Slavenima, budući da samo Mađare priznaju za pretpostavljene.

Margitaj također spominje tzv. “bitku u Murskoj Soboti”,⁶⁰ o kojoj Mikola detaljno raspravlja u svojoj brošuri. Prema Mikoli “vendski borci za slobodu” odbacili su “hrvatske neprijatelje” iz Murske Sobote 1918. godine, mada je to činila

⁵⁵ Usp. isto, str. 134.

⁵⁶ Vilko Novak: Kajkavske prvine v prekmurski knjigi 18. stoletja (1972), str. 98.

⁵⁷ János Melich: A magyarországi vend (szlovén) nyelvű irodalom bibliográfiája (1903), str. 1.

⁵⁸ Sándor Mikola: A vendség múltja és jelene (1928), str. 17; J. Muravölgyi: Muraköz és a horvátok (1929), str. 9.

⁵⁹ Sándor Mikola: A vendség múltja és jelene (1928), str. 22; J. Muravölgyi: Muraköz és a horvátok (1929), str. 13.

⁶⁰ J. Muravölgyi: Muraköz és a horvátok (1929), str. 12.

samo mađarska vojska. Mikola pripovijeda kičastom patetijom o junaštvu vendskih heroja za "svetu" mađarsku domovinu, a ne objašnjava zašto se ti tobožnji vendski borci nisu borili za slobodu protiv srpskih i hrvatskih četa, koje su 1919. godine konačno zauzele Prekomurje?⁶¹ Mikola tvrdi da o ovoj herojskoj bitci pišu novine američkih Prekomuraca, *Amerikanszki Szlovincov glász*, "objektivno" i "prema činjenicama", iako je to jako upitno. Prekomurci su u Americi dobivali informacije samo iz druge ruke pa su te informacije bile često pristrane i krivotvorne. Potomak prekomurskih emigranata Stephen Antalich 1996. godine izjavio je da je Mikola slao agente u Ameriku da agitiraju među emigrantskim Prekomurcima protiv Jugoslavije i Kleklovog kruga.⁶² Ovi su agenti razglašavali lažne vijesti i mitsku povijest borbe vendskih "boraca za slobodu" u Murskoj Soboti.

Mikolin je agent bio katolički svećenik Lovrenc Horvat (1883.-1957.), koji je djelovao u Americi. U Mikolinovoj brošuri nalazimo njegov memorandum na engleskom jeziku koji je pisao američkoj vladi o priključenju Prekomurja 22. lipnja 1921. g. Horvat je ekstremist i uvjeren je da nosi "prastaro mađarsko prezime" (Horváth). Očito polazi od zablude da Mađari na svojem jeziku zovu Hrvate "horvátok", no znamo da su i na starom kajkavskom jeziku koristili naziv "horvatzki", koji ne izvire iz mađarskog naziva "horvát", nego suprotno: Mađari su ga preuzeli od Hrvata. Lovrenc Horvat pokušava zastrašiti američku vladu "sovjetским boljševizmom." Konkretno, tvrdi da je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca komunistička, boljševička sila i apelira na SAD da ne prepusti Vendske krajine ovim komunistima.⁶³ Horvatovo huškanje vjerojatno je u vezi s parnicom Sacco-Vanzetti, koja se vodila između 1920. i 1927. (op.a.). U tom postupku optužena su dvojica anarhista, Nicola Sacca (1891.-1927.) i Bartolomeo Vanzetti (1888. – 1927.), da su razbojnici i krvnici, no postupak je bio pristran, prožet protukomunističkom histerijom, koja je snažno potkrijepljena stranim podrijetlom optuženika. Pristran postupak, smrtna presuda i šovinizam vlasti razbjesnili su američko i svjetsko javno mnijenje. Oni koji su odobrili presudu, argumentirali su je "opasnošću od komunizma."⁶⁴

Mikola i kulturu Prekomuraca objašnjava mađarskim porijeklom i smatra ju podređenom. Njihova je mađarizacija dio i posljedica utjecaja kulturnijega naroda. Prema Mikoli, knjige Mohorovog društva čitalo je oko 4.000 Prekomuraca, premda dokumenti pokazuju da je bilo više od 40.000 narudžbi iz Celovca (Klagenfurt, sjedište Društva).⁶⁵ Mikola je vrlo pristran prema tim katoličkim

⁶¹ Sándor Mikola: *A vendség múltja és jelene* (1928), str. 16-17.

⁶² Stephen Antalich: *A „vend” kifejezés eredete és használata* (1996), str. 4-5.

⁶³ Sándor Mikola: *A vendség múltja és jelene* (1928), str. 40.-43.

⁶⁴ Bruce Watson: *Sacco and Vanzetti* (2007), str. 308.-372.

⁶⁵ Vilko Novak: *Zgodovina iz spomina* (2004), str. 111.

knjigama i samom katolicizmu jer smatra da samo njegova protestantska vjera može voditi “vendstvo” ka ujedinjenju s Mađarima, kojim mađarski narod povećava svoju veličinu.⁶⁶ Mikola je stvorio i novi izraz *vendszki*, koji nije postojao u prekomurskome jeziku, jer su i mađaroni svoj jezik zvali *szlovenszki*, kao što ni međimurski propagandisti, iako su govorili i pisali o međimurskome jeziku, nisu napuštali atribut *hrvatski* (*horvatski*). Mikola je napisao i nekoliko drugih djela. Prevodio je Ezopove basne i uređivao novine pod naslovom *Domovina* (1921.), a nakon nekoliko godina takvo je djelovanje zaključio pa se do 1941. više nije bavio sličnim radom. Njegova su djela bila puna demagogije, diletantizma i šovinizma te proslave mađarskoga nacionalizma.

Svoje stavove Mikola argumentira navođenjem da Slovenci preziru Prekomurce (iako i on to čini kada piše o nadređenosti mađarstva nad prekomurskim jezikom i kulturom). Takvo mišljenje nije sasvim neutemeljeno jer se sa slovenske strane, osim Korošca, Slaviča i publicista Božidara Borkoja (1896.–1980.), malo tko bavio Prekomurjem. Nije uzimana u obzir njegova posebnost pa je nakon ujedinjenja odmah uveden slovenski književni jezik kao službeni, a to se nije moglo revidirati, što su Klekl i Borko, koji su smatrali prekomurski jezik drugim slovenskim jezikom⁶⁷ dobro znali. Stanovništvo je od jugoslavenske države očekivalo obnovu gospodarstva, no to se nije ostvarilo nego je Prekomurje još više nazadovalo.

Raspravljalo su o mogućnosti da Prekomurje pripadne Hrvatskoj i o kajkavskome porijeklu prekomurskog jezika. Na tu raspravu više se puta pozivaju Mikola i Margitaj.⁶⁸ Slovenci su protestirali protiv toga i uspjelo im je odvratiti hrvatsko potraživanje,⁶⁹ a prema Mikoli time su samo dokazivali neslovensko porijeklo “Venda”. Inače, i u Jugoslaviji je bilo ljudi koji su slovenski jezik željeli smatrati srpskohrvatskim dijalektom. Antona Korošca kritiziraju zbog toga jer je u beogradskome parlamentu rekao da svi Slovenci razumiju srpskohrvatski⁷⁰, sve to usprkos činjenici da je samostalno registriranje srpskohrvatskoga jezika podupirao značajni broj slovenskih političara. U sljedećim je godinama prekomurski jezik sve više potiskivan.

2.1. Protiv prekomurskog jezika

Klekl*ove Novine* su od 1940–ih gotovo u cjelini napisane na slovenskome književnom jeziku prema prijedlogu mlađih svećenika, koji su to shvatili kao odgovor

⁶⁶ Sándor Mikola: *A vendség múltja és jelene* (1928), str. 11-12.

⁶⁷ Marko Jesenšek: *Prekmuriana* (2010), str. 113 - 121.

⁶⁸ Sándor Mikola: *A vendség múltja és jelene* (1928), str. 27; J. Muravölgyi: *Muraköz és a horvátok* (1929), str. 12.

⁶⁹ Marko Jesenšek: *Prekmuriana* (2010), str. 122.

⁷⁰ Usp. isto, str. 64.

na Mikolin šovinizam. Evangelici su kritizirali katolike da su skrenuli s puta svojih predaka. S druge strane, evangelici u murskosobočkoj crkvi od 1939. upotrebljavali su slovenski prijevod Calwerovoga *Svetog pisma*,⁷¹ a ne Küzmičev *Nouvi Zákon* ili Kardošev prijevod odabranih dijelova *Staroga zavjeta*, koje su tiskali 1929. godine (*Moses i Josua*). Evangelici su još uvijek pisali mađarskom grafijom, ali nakon nekoliko godina prešli su na slovensku grafiju, iako su održali nekoliko specijalnih znakova, npr. grafeme za označavanje diftonga (*ê, ô*) i duge samoglasnike (*á, é, í, ó, ő, ú*). Janoš Flisar je sastavio rječnik pod naslovom *Vogrszki-vendiski récsnik*.⁷² Unatoč naslovu, Flisar nije podupirao vendsku teoriju: *vendiški* je u njegovoj uporabi samo stručni izraz, a u označavanju realnosti prihvaća činjenicu da ljudi sebe nazivaju Slovincima (*vogrszki szlovénszki, sztári szlovénszki*). Temelj njegovoga rječnika je rukopisna zbirka prekmurskih riječi evangeličkoga pastora, Flisarova punca, Ivana Berkea (1814. – 1908.). To gradivo dopunio je uz pomoć *Žepnog rječnika* Hrvata Ivana Filipovića (1823. – 1895.) i slovenskoga rječnika Antona Janežiča (1828. – 1869.). Berke je bio jedini evangelik iz toga razdoblja koji je tražio veze sa Slovincima, živeći na desnoj strani Mure.⁷³

Nekoliko istraživača, kao npr. Marko Jesenšek (2010.), ne priznaju evangelička djela koja su izlazila poslije Prvoga svjetskog rata normativnima jer se naslanjaju na narječja. Samo jezik onih (u prvom redu katoličkih) djela koja se otvaraju prema slovenskome književnom jeziku smatraju prekomurskim književnim jezikom.⁷⁴ To čine bez obzira na to što se evangelička djela naslanjaju na narječja samo u okviru rječnika, ne slijedeći akcent narječja, nego idu putevima Štefana Küzmiča, Aleksandra Terplana (1816. – 1858.) (prevoditelj psalama na prekomurski jezik i obnovitelj jezika) i Mihaela Barle (1778. – 1824.) (uvodio je grafeme *ê* i *ô* u prekomursku grafiju⁷⁵). Njihov jezik još uvijek pokazuje srodnost s hrvatskim i slovenskim književnim jezikom pa su zato prema Jesenškovu mišljenju i evangelička djela produkti književnoga jezika unatoč razlikovanju od katoličke norme i unatoč svojim posebnim težnjama.

Novi intelektualci i autori iz Prekomurja, npr. Miško Kranjec (1908. – 1983.), Ferdo Godina (1912 – 1994.), isprva su pisali pripovijetke i feljtone na prekomurskome jeziku i objavljivali ih u *Novinama* i *Kalendaru*.⁷⁶ Kranjec, koji se priključio

⁷¹ Franci Just: *Med verzuško in pesmijo* (2006), str. 80.

⁷² Franci Just: *Panonski književni portreti 1.* (2006), str. 179.

⁷³ Anton Trstenjak: *Slovinci na Ogrskem* (2006), str. 187.

⁷⁴ Marko Jesenšek: *Prekmuriana* (2010), str. 144 - 153.

⁷⁵ prim. Franci Just: *Panonski književni portreti 1.* (2006), str. 68.

⁷⁶ Miško Kranjec: *Potnik pod večer* (2008), str. 10 - 16.

ljevičarskim akcijama, kasnije su suprotstavio Kleklu i njegovome krugu, iako je Klekl priznao Kranjčevu djelatnost. Odonda je Kranjec radio na uništavanju prekomurske književnosti.⁷⁷ Istovremeno s Mikolom, *Kaniško međimursko društvo* izdavalo je “stari” međimurski kalendar, koji je prestao izlaziti 1923. godine.⁷⁸ Ni Mikoli ni *Kaniškome društvu* nije uspjelo probuditi mađaronsku propagandu u Prekomurcima i Međimurcima. Kultivacija međimurskoga jezika se prekinula, ali ne i prekomurskoga.

Slovenci više puta prejednostavno pišu o tome da je Mikolin cilj bio predstavljanje “Venda” kao samostalnoga naroda, kreiranje homogenog “vendskog” jezika⁷⁹ i podjela slovenstva te to smatraju pokušajem asimiliranja. Međutim, stvari nisu tako jednostavne. Zbog nejasnih tvrdnji Mikole nije bilo sasvim jasno što je htio dokazati o Prekomurcima, budući da ih je jednom zvao “Vendima”, drugi put Mađarima, a kreirao je i nove ideje o njihovom porijeklu. O njegovim težnjama jezičnoj homogenosti možemo reći da nikada nije ozbiljno zašao u taj smjer, iako je to tvrdio,⁸⁰ jer se zalagao za bržu i cjelovitu mađarizaciju Prekomurja i Međimurja.

2.2. Pravi znanstvenici o prekomurskom jeziku

Vilko Novak (1909. – 2003.), koji je djelovao u istome razdoblju, zahvaljujući temeljitome istraživanju, dokazivao je vrhunsku vrijednost prekomurskoga književnog jezika.⁸¹ Najobjektivniji i najveći istraživač prekomurskoga književnog jezika i narječja bio je svakako Avgust Pavel (1886. – 1946.), koji je rođen u Cankovi, u zapadnoravenskom kraju Prekomurja. Njegova je djelatnost bila vrlo raznolika, zato možemo reći da spada među najveće filolozofe južnoslavenskih jezika i književnosti. Između ostalog, istraživao je slavensko–mađarske jezične dodire, prekomursku književnost i fonetiku govora rodnoga sela. Bavio se narodnom baštinom Slovenaca i prevodio na mađarski i južnoslavenske jezike. Iako ovdje nema mjesta za detaljniju ocjenu njegove djelatnosti, svakako možemo tvrditi da je Pavel bio pravi istraživač, koji se specijalizirao za slavenske jezike. Bio je dvojnog identiteta: smatrao se Slovencem, a istovremeno i Mađarom. Prema njemu, prekomurski je-

⁷⁷ Franci Just: *Med verzuško in pesmijo* (2006), str. 74; Miško Kranjec: *Potnik pod večer* (2008), str. 17.

⁷⁸ Branimir Bunjac–Marijeta Stevanović–Ivona Vegh: *Gramatike „međimurskoga” jezika iz 1942. godine* (2013) str. 71.

⁷⁹ Marko Jesenšek: *Prekmuriana* (2010), str. 139.

⁸⁰ Sándor Mikola: *A vendség múltja és jelene* (1928), str. 26.

⁸¹ gl. Vilko Novak: *Izbor prekmurskega slovstva* (1976), str. 7 - 11; Vilko Novak: *Zgodovina iz spomina* (2004), str. 7 - 9.

⁸² Avgust Pavel: *Válogatott tanulmányai és cikkei* (1976), str. 68.

zik jedna je varijanta slovenskoga jezika (samostalno narječje)⁸², iako ga naziva i “vendski”, kao i “domaći slovenski.”⁸³ Drži se tradicije prekomurske književnosti, a nije podređen šovinističkim tezama venskog pitanja. Slovenski istraživači bili su iznenađeni njegovom pristupom, osobito zbog članka *A legújabb vend irodalom nyelve* (Jezik najnovije venske književnosti, 1916.), u kojem je stao uz prekomurski jezik. Mnogi to smatraju separatizmom. Uistinu, Pavel smatra prekomurski i centralno slovenski jezik istim jezikom, ali s različitim književnim tradicijama koje upućuju na svoja lokalna narječja.⁸⁴

3. Međimurje i Prekomurje pod mađarskom okupacijom 1941. – 1944.

Godine 1941., kada je u Jugoslaviju ušao njemački Wehrmacht, koji su slijedile talijanske, mađarske i bugarske čete, došlo je do velikih promjena. Mađari su okupirali Prekomurje, Međimurje, Baranjsku lesnu zaravan i jedan dio Vojvodine. Okupaciju je propaganda ocijenila kao oslobođenje od srpske vlasti, ali to je bilo oslobođenje samo za mađarsku manjinu. Mnogi su naivno mislili da će mađarska vlast pomoći oživjeti umirući prekomurski jezik, ali se nadanja nisu ispunila.

Mađari su službeno napisali da stanovništvo Prekomurja čine Vendi, Međimurja pak Međimurci. Oni nisu ni Slovenci ni Hrvati nego slavenizirani Mađari te će zato vlast podupirati uporabu oba jezika, ali samo u tolikoj mjeri da to ubrza mađarizaciju. U vremenu između 1941. i 1944. na području objavljivanja knjiga i novina djelovala je cenzura. Objavljivana su samo ona djela koja su vlasti odobrile. Bila je zabranjena ili ograničena uporaba tzv. gajice-latinice. Umjesto nje nalagali su uporabu mađarske grafije. Mikola se preselio u Prekomurje i aktivno svojim radovima sudjelovao u mađarizaciji. U mađarizaciji je ga je natkrililo Nándor Hartner Lindvay (1894. – 1975.), koji je bio gradonačelnik Murske Sobote. Hartner je bio tipičan prevrtljivac, koji je 1920-ih i 1930-ih probao “imponirati” i jugoslavenskoj vladi,⁸⁵ a sada je postao oduševljen mađarski nacionalist. Hartner je miješao vendsku teoriju s nekim fašistoidnim elementima, tako da je zastupao najekstremniju razinu problema.⁸⁶

Odmah je zabranjeno nekoliko publicističkih izdanja, kao npr. *Novine* i *Marijin list*. *Kalendar* je pripao novom uredništvu, evangelički *Düševni list* je preimenovan u *Lelki harmat*, u kojemu su bili dvojezički članci, a istodobno je mađarski utjecaj postajao dominantniji. I *Evangeličanski kalendar* nosio je mađarski naslov *Evangélikus kalendárium*. Vendski književni jezik, koji je Mikola upotrebljavao u svojim djelima, Mađari su smatrali jezičnom normom, koja je imala korijene u

⁸³ Usp. isto, str. 66.

⁸⁴ Marko Jesenšek: Prekmuriana (2010), str. 136.

⁸⁵ Miroslav Kokolj: Prekmurski Slovenci (1984), str. 57.

⁸⁶ László Göncz: Felszabadulás és/vagy megszállás (2006), str. 34 - 50.

evangeličkim književnim djelima.

Ponovo su izdali *Muraszombat és vidéke* i *Medjimurje*, koje je sad nosilo naslov *Megyimurje*. Ipak se na tlu Međimurja nije radilo o uvođenju mađarske grafije, kao što je to bilo u Prekomurju, jer je i dalje u uporabi bila gajica. Mađarska vlast morala je upotrebljavati gajicu jer mađarska grafija nije bila u uporabi u međimurskim školama već više desetljeća (ni Margitaj je nije upotrebljavao). Upotrebljavana je samo kod ispisivanja pojedinih riječi ili naslova, npr. u broju od 2. kolovoza 1942.: *Velko delo magyarske soldačije; Konferencija Magyarske Stranjke Života v Csáktornya*. U prekomurskim i međimurskim izdanjima, toponime i osobna imena moralo se pisati prema mađarskome načelu. Na primjer, u *Lelki harmat* (20. studeni 1941.): “Tüdi proszimo vsze tiszte narocsníke *Düsevnoga Lisztn(!)*, ki szo escse zaosztányeni z narocsninov, naj szvoj dug do decembra 15–ga poravnajo. Narocsniki z gmajn *Alsómorác* (Moravske Toplice, op. a.), *Battyánd* (Puconci, op. a.), *Felsőcsalogány* (Gornji Slaveči, op. a.), i *Muraszombat* (Murska Sobota, op. a.) naj plácsajo szvoje zaosztánke pa pri szvojem dühovniki.” Radilo se i na upotrebi sve više mađarskih posuđenica i mađarskih izraza zbog fuzije s mađarskim jezikom.

Rad na normiranju u slučaju prekomurskog jezika bio je temeljit i ostvario je zavidne rezultate, no s međimurske strane nije bilo dovoljno sustavnosti i upornosti. Ono što je objema stranama zajedničko bila je stalna i agresivna mađarizacija. Starog i bolesnog Klekla optužili su, uz aktivno sudjelovanje Mikole, u stvarnosti neutemeljenom optužbom.⁸⁷ U toj parnici pokušavali su dokazati da je Klekl zločinac te su ga na taj način željeli ocrniti pred njegovom crkvom i vjernicima. Aktivnim ulogama koje je odigrao tijekom narodnosnih pokreta prije 1918., dodane su optužbe za krađe u trgovinama tijekom nemira 1918. u Beltincima, kojima su se on i njegovi prijatelji obogatili. Temelj optužbe bila je kriva informacija vojske (čete Vilmoša Tkalca!), već tada razjašnjena i zbog koje je osumnjenicima izrečena isprika.⁸⁸ Unatoč tome, lažirana se optužba protiv Klekla održala još desetljećima. Sličan proces doživio je i Vilko Novak, jer je 1932. osporio Mikolinu tvrdnju o vendsko-keltskom porijeklu Prekomuraca.⁸⁹

Mađaronska je propaganda upotrebljavala prekomurski i međimurski jezik samo zato da uz njihovu pomoć potpiruje očiglednu nesuglasnost i razdvoji ljude. Sve su to namjeravali koristiti samo do vremena cjelovite mađarizacije toga područja. Prema Mikoli i Hartneru, trebalo je što brže ostvariti da vendski jezik bude samo privatni jezik, a s vremenom postići da se i privatno govori samo mađarski

⁸⁷ Stanislav Zver: Jožef Klekl prekmurski Čedermac (2001), str. 78 - 79.

⁸⁸ Vilko Novak: Zgodovina iz spomina (2004), str. 82 - 86.

⁸⁹ Usp. isto, str. 130.

jer nitko ne smije sumnjati u veličinu Mađarske. U školama su, doduše, omogućavali učenje prekomurskoga i međimurskoga jezika, ali samo kao fakultativni predmet. Obavezni nastavni jezik bio je mađarski.⁹⁰ Vilmoš Tkalec, koji je mađarizirao svoje ime kao *Vilmos Tarcsay*, napisao je prije rata prekomurski udžbenik naziva *Vend-szlovenszka kniga cstenyá* i *Vendszka kniga cstenyá* (1939.).

Pavel se, i u tim teškim prilikama držao svoga mišljenja. To nije odobravala mađaronska propaganda, ali nisu ga dirali jer je imao mađarski identitet.

3.1. Pokušaj kodifikacije međimurskoga i prekomurskoga jezika

Pavel je već u vremenu pisanja fonetike svoga cankovskoga govora⁹¹ prepoznao da prekomurski jezik treba svoju gramatiku, ali nije uspio ostvariti njegov nacrt.⁹² S međimurske je strane nacrt za gramatiku rađen samo 1941., ali nije imao ozbiljniju kodifikacijsko-znanstvenu namjenu.⁹³ Tada je Margitaj već umro, a njegovo je mjesto zauzeo Jenő Haller Láposi (1876. – 1943.), profesor rodом iz Leграда, koji je već 1942. godine objavio i predstavio *Gyakorlati muraközi nyelvtan* (Praktična međimurska gramatika). Pavel je kao stručnjak dobio službenu molbu za pisanje vendske gramatike. Iako je gramatika napisana, naručitelji nisu bili zadovoljni njome jer Pavel nije dokazivao različitost između slovenskoga i prekomurskoga jezika. Unatoč tome, zbog gramatike su ga optužili sa slovenske strane. U fonetici cankovskoga govora i u članku o prekomurskoj književnosti on piše o slovenskome jeziku, ali u gramatici ne koristi izraz *slovenski jezik*. Zato je Franc Šebjanič (1920. – 1984.)⁹⁴ ocjenjivao Pavla kao čovjeka čija gramatika nosi pravi pečat okupacijske hijerarhije u Prekomurju i Mađarskoj. Ovo mišljenje je neutemeljeno jer Pavel objašnjava ono što povezuje slovenski i vendski (prekomurski) jezik. Za zamjenjivanje nepostojećih stručnih izraza posuđuje izraze iz slovenskoga književnog jezika, koje dopunjuje prekomurskim nastavcima, npr. *priděvnik* (pridjev, slov. pridevnik). Isti način vidimo i u Kleklovim *Novinama*, npr. *rüdnik*, *rüdar*, *sküpina*. Pavel je prihvatio napisati gramatiku prekomurskoga jezika jer, kako je to napisao Vilku Novaku, nije želio da to napiše neki šarlatan.⁹⁵

⁹⁰ Fujs, Metka: Osvoboditev ali okupacija, Mađžari, Vendi ali Slovenci (1997), str. 297 - 306; Branimir Bunjac – Marijeta Stevanović – Ivona Vegh: Gramatike „međimurskoga“ jezika iz 1942. godine (2013), str. 73.

⁹¹ A vashidegkúti szlovén nyelvjárás hangtana, 1909.

⁹² Marko Jesenšek: Prekmuriana (2010), str. 139.

⁹³ Branimir Bunjac – Marijeta Stevanović – Ivona Vegh: Gramatike „međimurskoga“ jezika iz 1942. godine (2013), str. 83.

⁹⁴ Franc Šebjanič: Razvoj slovensko-madžarskih kulturnih stikova v luči znanstvenega sodelovanja Oszkárja Asbótha in Avgusta Pavla (1967), str. 17.

⁹⁵ Marko Jesenšek: Prekmuriana (2010), str. 141.

Prekomurska slovenska gramatika (*Vend nyelvten*) bila je gotova 1943., ali *Vendvidéki Magyar Közművelődési Egyesület* (Mađarsko prosvjetno društvo za Slovensku krajinu/Prekomurje, koje je djelovalo i prije 1918. i ponovo je utemeljeno 1941.) i Mikola odbili su izdanje Pavelove gramatike. Društvo je dalo stručnu ocjenu da je gramatika temeljito i znanstveno djelo, ali nije prikladna za poučavanje običnih ljudi i jezika u privatnoj komunikaciji. Hartner je argumentirao svojim šovinističko-demagoškim argumentima da “Vendi” ne žele ni čuti o tome da su pripadnici narodnosti, jer oni žele biti Mađari i govoriti mađarski, a ne žele biti pripadnici neke manje razvijene manjinske zajednice. Kao što je već spomenuto, Pavel je slijedio znanstvena načela i očigledne činjenice, a ne mišljenja mađarona. Prema Novakovom mišljenju, Pavelov je cilj bio objavljivanje bogate građe koju je skupljao tijekom godina. To nije uspio ostvariti jer, s jedne strane, u Sloveniji nisu željeli priznati rezultate prekomurskoga jezika, a, s druge, u Mađarskoj su se željeli obračunati sa svim manjinama.

Pavel se trudio oko kodifikacije prekomurskoga jezika prema postojećim književnim djelima, što je dopunio obilježjima pojedinih govora. Kasnije je prepoznato pravo značenje Pavelove gramatike, ali izdanje je realizirano tek 2013.! Unatoč tome, još uvijek ima puno ljudi koji smatraju prekomurski jezik manje vrijednim i nedovoljno definiranim sustavom, premda se to više odnosi na njemu sličan, međimurski jezik, o kojem novine *Megyimurszka brazda* 27. prosinca 1943. kažu: “Jezik međimurskog naroda nije potomak hrvatskoga jezika ni njegov dijalekt, nego je samostalni slavenski pučki jezik, koji se razlikuje od hrvatskoga jezika u leksici i gramatici. Praroditelji međimurskoga jezika su slavonski i slovenski (vendski) jezik, ali nije im jednak jer je tijekom stoljeća postao mješovit jezik i preoblikovao se pod stranim utjecajem (prije svega mađarskim i latinskim) u svojoj izoliranoj situaciji. Unatoč tomu, sačuvao je, s jedne strane drevne slavonske, s druge strane drevne slovenske (vendske) temeljne karakterističnosti.”⁹⁶

Godine 1942. József Fára (1884.–1958.) izdao je malu knjigu pod naslovom *Muraköz történetének rövid foglalata* (Kratka povijest Međimurja), u kojoj je uz pomoć dubokih povijesnih dodira Međimurja i Mađarske želio dokazati da je mađarska država ovlaštena za to područje. Ta je knjiga izdana među knjigama znanstvenoga časopisa *Dunántúli Szemle* (Zadunavska revija), čiji je urednik bio Avgust Pavel. Možemo pretpostavljati da je Pavel bio dobro upoznat sa svom problematikom oko međimurskoga pitanja i, kada je Vilku Novaku pisao o šarlatanima, moguće je da je mislio na međimurske mađarone.⁹⁷

Još prije Pavelove prekomurske gramatike, radi kodifikacije međimurskoga

⁹⁶ *Megyimurszka brazda* 27. 12. 1943., str. 16.

⁹⁷ Marko Jesenšek: *Prekmuriana* (2010), str. 141.

jezika izdane su dvije gramatike, od kojih je Hallerova zaista šarlatansko djelo. Već 1938. on je položio temelj svoga mišljenja o međimurskom jeziku u djelu *Igazságot a Muraköznek* (Pravo za Međimurje), koje je kasnije obrazlagao i u svojoj gramatici. Prema njemu, razlike između međimurskoga i hrvatskoga jezika postoje najmanje kao i između nizozemskoga i švedskoga jezika, a međimurski predstavlja mješavinu mađarskoga i drugih jezika.⁹⁸ Mikola je u letku iz 1919. pod naslovom *Vend honfitársaink!* (Naši vendski sunarodnjaci) bio istoga mišljenja: “Vendski jezik možemo identificirati sa slovenskim na pravedan način upravo tako kao njemački s nizozemskim”.⁹⁹ Haller je naveo i tvrdnju koju možemo identificirati s Mikolinom, da je moguće otkriti mađarsku karakterističnost Međimuraca u međimurskim pjesmama. Mikola pak je pisao o porijeklu prekomurskih pjesama iz područja oko rijeke Tise. Prema Vinku Žgancu (1890.–1976.), oko 66% istraženih pjesama mađarskoga je porijekla, ali i takve pretpostavke su nevjerojatne kao i to da mađarske posuđenice dokazuju mađarsko porijeklo međimurskoga i prekomurskoga jezika. Osim toga, i Mađari su od Slavena preuzimali više pjesama koje su seogle vratiti u međimursku kulturu.¹⁰⁰

Hallerov šovinizam i diletantizam nadmašio je Mikolu i Margitaja. Ne preza ni od krivotvorenja mađarskih izvora, kad „citira” mađarskog znanstvenika Ferenc Páriza Pápaija (1649. - 1716.) pokušavajući predstaviti Nikolu Zrinskog kao preziratelja svojih sunarodnjaka Hrvata: “Gospodini! Pitam vas je li bi me kakvo ludilo natjeralo da otpustim svoje mađarske vitez luteranske vjere? Zaista, velim vama da oni slavenski vojnici koje znam, s onima ne bi usudio niti na deset Turaka izlaziti. Međutim, ako sam s mađarskim luteranima, koliko puta se spustim u boj, nikad se ne vratim bez pobjede.”¹⁰¹ U stvarnosti Pápaijeve riječi nisu istovjetne: “Znajte, gospodini! Ja sam pravi čovjek papist i nitko od vas ne prestiza me u mojoj vjerskoj ustrajnosti. No kakvo ludilo bi me natjeralo da proganjam svoje legradske vitez i prezidije luteranske vjere iz njihovog mjesta? Sigurno, koje znam papinske vojnike, ne bi usudio izlaziti s onima niti na deset Turaka. Ali ako sam s luteranima, među njihovim molitvama i mnogih popjevka, svagda idem u boj, nikad se ne vratim bez pobjede.”¹⁰² Ovi redovi potvrđuju da je Haller još nevjerođostojniji no što su to bili Mikola i Margitaj. U ono vrijeme hrvatski su protestanti bili brojni pa nije moguće tvrditi da su vojnici protestantske vjere bili samo mađarske narodnosti. Legrad je i danas selo u kojem su u većini hrvatski

⁹⁸ Branimir Bunjac – Marijeta Stevanović – Ivona Vegh: Gramatike „međimurskoga” jezika iz 1942. godine (2013), str. 79-80.

⁹⁹ Sándor Mikola–János Melich: *Vend honfitársaink!* (1919), str. 23.

¹⁰⁰ Branimir Bunjac – Marijeta Stevanović – Ivona Vegh: Gramatike „međimurskoga” jezika iz 1942. godine (2013), str. 81.

¹⁰¹ Jenő Haller Láposi: *Igazságot Muraköznek!* (1938), str. 13.

¹⁰² Ferenc Páriz Pápai: *Romlott fal felépítése* (1685), str. 171.

protestanti (luterani).

Haller u svojoj gramatici tvrdi da su samostalnost međimurskoga “slavenskog” jezika znanstvenici već utvrdili, ali ne nabraja imena tih znanstvenika. On sumnja i u samo postojanje hrvatskoga naroda. Prema njemu, već je Vuk Stefanović Karadžić (1787. – 1864.) dokazivao da su Hrvati samo oni koji žive u Primorju i govore čakavski.¹⁰³ Oni koji govore štokavski su Srbi, a oni koji govore kajkavski su Slovenci, piše Karadžić. Prema Halleru, to je pretjerivanje jer smatra da, ako ima toliko razlika među varijantama, onda njihovi govornici ne tvore jedan narod. Jezična različnost je bila dobar argument i u slučaju Prekomuraca. Haller pokušava dokazati i to da Međimurci ne razumiju ni kajkavski govor koji se govori na drugoj strani Drave pa je i zato međimurski “samostalni jezik”. Iako se zalaže za samostalnost i kodifikaciju međimurskoga jezika, u posljednjim rečenicama svoje gramatike dodaje: “Njihov jezik može biti stoput slavenski, ali je njihova duša ostala mađarska. To dokazuje i višekratni referendum.”¹⁰⁴

Haller nadugo objašnjava različitosti međimurskoga od hrvatskoga književnog jezika i srodnost s mađarskim. Iako jezik gramatike više puta upućuje na međimurske govore, Haller ih želi predstaviti kao dokaze mađarske fuzije.¹⁰⁵ Na kraju gramatike nalazimo tekstove i pjesmice koji nisu bez šovinizma, npr. *Kossuth Lajos, szloboditel, megyímorszki odkupitel*. Pjesma zrcali oduševljenje time da je Lajos Kossuth slao husare u Međimurje sa zadatkom da likvidiraju Ilirce (Hrvate) (“da ilirce vsze zmeszare”).¹⁰⁶ Tu pjesmu je i Gönczi spomenuo u svojoj monografiji o Međimurju.¹⁰⁷

Drugu je međimursku gramatiku, pod naslovom *A muraközi nyelv nyelvtana* (Gramatika međimurskog jezika), napisao Slovenac, Ivan Christ (1896. – 1971.), koji je bio učitelj u Čakovcu. Christ je rođen u Vučjoj Gomili u goričkom kraju Istočnog Prekomurja i priženio se u Međimurje. Predavao je međimurski jezik u Učiteljskoj školi u Čakovcu, a kada je pogledao Hallerovu gramatiku s kojom se u mnogim postavkama nije slagao, počeo je pisati svoju. Haller je uskoro umro i se nije stigao odrediti prema Christovoj gramatici.¹⁰⁸ Christov jezik je sličan Hallerovu, ali velika razlika je u tome što Christ ima neutralni pristup u vezi s porijeklom međimurskoga jezika. On jednostavno navodi da je to jezik međimurskoga stanovništva koji je idealan za sporazumijevanje i podučavanje naroda.¹⁰⁹

¹⁰³ Jenő Haller Láposi: Gyakorlati muraközi nyelvtan (1942), str. 3.

¹⁰⁴ Usp. isto, str. 3 - 6.

¹⁰⁵ Usp. isto, str. 7 - 9.

¹⁰⁶ Usp. isto, str. 35.

¹⁰⁷ Ferenc Gönczi: Muraköz és népe (1895), str. 59.

¹⁰⁸ Branimir Bunjac – Marijeta Stevanović – Ivona Vegh: Gramatike „međimurskoga” jezika iz 1942. godine (2013), str. 85.

¹⁰⁹ János Christ: A muraközi nyelv nyelvtana (1942), str. 3.

Obje međimurske gramatike i Pavelova prekomurska gramatika nastale su s normativnom namjerom, ali su različite. Hallerova je gramatika jednoznačna šovinistička propaganda, dok je Christova objektivnija i smislenija. Međutim, obje nadmašuje Pavelova prekomurska gramatika koja pruža cjeloviti pregled, premda ona, zbog kompliciranih političkih okolnosti, nije objavljena. Pavel je u pismu Vilku Novaku ustvrdio da se ne isplati sudjelovati s Mađarima u istraživanju Prekomurja jer od takve suradnje nema koristi.

Hallerova je gramatika odgovala namjerama propagande i objavljena je bez problema. Christ se trudio da se ne uplete u međimursko pitanje nego se referirao na interese stanovništva. Unatoč tomu, poslije rata su ga ipak pozvali na odgovornost.¹¹⁰ Iako su međimurske gramatike pisane i objavljivane, međimurski jezik nije imao svoju standardiziranu normu kao prekomurski. Od 1943. godine mađarska je vlast htjela ubrzati mađarizaciju i ograničiti uporabu materinskoga jezika.¹¹¹ Mađarska je država pokušavala taktizirati podržavajući veze s nacističkom Njemačkom, istovremeno balansirajući sa zapadnim zemljama s ciljem zadržavanja vraćenih područja u slučaju poraza Njemačke, koje pak je dobila uz njihovu pomoć između 1938. i 1941. godine.¹¹² Sve bržom mađarizacijom Međimurja i Prekomurja Mađari su htjeli spriječiti vanjske (prije svega južnoslavenske) teritorijalne zahtjeve, ali im to nije uspjelo.

4. Slom međimurskoga i prekomurskog jezika

Mađarska je vojska praktično bila poražena već 1944. godine. Održavala se još jedino uz pomoć njemačke vojske, ali i nju su sovjetske čete potisnule prema zapadu. Međimurje i Prekomurje su se vratili pod jugoslavensku vlast, a time je završena povijest i međimurskoga i prekomurskog književnoga jezika. Mikolu su deportirali u logor pored Kidričeva (slovenska Štajerska), gdje je zadobio ozljede od kojih je nakon povratka kući uskoro umro. Nándor Hartner je pobjegao u Argentinu, gdje je boravio do smrti (1975. g.). Međutim, bio je osuđen na smrt u Jugoslaviji. Klekl se također oslobodio, ali se morao suočiti s komunističkom vlašću zbog suprotstavljanja ljevičarskim akcijama u vremenu između dva svjetska i prije Prvoga svjetskog rata.¹¹³ Avgust Pavel je umro 1946. godine. Životni put sudionika

¹¹⁰ Branimir Bunjac – Marijeta Stevanović – Ivona Vegh: Gramatike „međimurskoga” jezika iz 1942. godine (2013), str. 88.

¹¹¹ Usp. isto, str. 87.

¹¹² Csaba Csorba – János Estók – Konrád Salamon: *Magyarország képes története* (1999) str. 207.

¹¹³ Stanislav Zver: *Jožef Klekl prekmurski Čedermac* (2001), str. 63; Peter Štumpf: *Jožef Klekl st. kot publicist v prizadevanju za ohranitev katoliške vere v Slovenski krajini* (2002), str. 136.

događanja bio je različit. Neki su bez teškoća živjeli u Mađarskoj ili u Jugoslaviji, dok su drugi bili osuđeni i likvidirani.

Jugoslavenska je komunistička diktatura zabranjivala uporabu prekomurskoga jezika. Tužna sudbina čekala je porapske Slovence i druge južne Slavene u Mađarskoj. U pedesetim godinama 20. stoljeća mnogo je ljudi internirano u logore u Veliku mađarsku nizinu. Optužbe su bile različite: imanje s previše njiva, gospodarski zločini, itd. Iz okolice porapskog Monoštra (Szentgotthárd) puno je Slovenaca internirano bez sudskih procesa ili dokaza. Razlozi za interniranje i progon bili su pobožnost i južnoslavensko porijeklo.¹¹⁴ Više ljudi izgubilo je sve imanje i ostalo bez naknade štete. Mađarska je komunistička diktatura radi održavanja podjela održala vendsko pitanje i u službenim osobnim dokumentima gdje su ljudi bili navedeni kao *Vendi*. Od 1956. godine djeca su mogla učiti slovenski književni jezik, ali su imala mnoge poteškoće pri javnoj upotrebi. U uredima i trgovinama govorili su Slovencima – ako kupuju mađarski kruh, neka i govore mađarski, a u pravilu su ih vrijeđali zbog njihovoga porijekla. Iako, nakon revolucije 1956. više nisu vrijeđali manjine već su ograničavali njihov razvoj i uporabu materinske riječi. Slovenci su ucjenama prisiljavani na asimilaciju. Manjine u Mađarskoj još uvijek trpe zbog posljedica prethodne politike.

Godine 1956. Vilko Novak bio je u službenom posjetu u Gornjem Seniku, gdje je održao govor na svom beltinskom narječju. Zbog toga je napadan kod kuće, a protiv njega pokrenut je i disciplinski postupak te mu je odgođeno stručno unaprjeđenje.¹¹⁵

Komunistička je diktatura vrlo brzo razvila netrpeljivost spram prekomurskoga jezika kakvu je imala i mađaronska propaganda i nastavljala je poricati vrijednost prekomurskoj književnosti. Miško Kranjec u svom romanu *Rdeči gardist* (1964.) neistinito je i lažno predstavio spomenutoga Klekla kao Ivanocyja, kao što je činio i Sándor Mikola. Kranjec blati dva važna političara i književnika kao mađaronske izdajnike i huškače koji su jačali feudalizam i mađarsku vlast i okrenuli prekomurske Slovence od “pradomovine” Slovenije.¹¹⁶ Miško Kranjec sličan je Sándoru Mikoli što se tiče diletantizma jer ima isto mišljenje te iste proturječnosti i predrasude. Kranjec naziva Ivanocyja mađaronskim izdajnikom jer koristi mađarsko prezime *Ivanocy/Ivanóczy*, iako taj član kod plemićkih obitelji nema veze s mađarizacijom nego je marginalni dio originalnog obiteljskog imena *Kodila*, koje je obitelj Ivanocy očuvala. Pokojni mariborski pomoćni biskup prekomurskoga podrijetla Jožef Smej (1922. – 2020.) primijetio je – da je Ivanocy doista želio

¹¹⁴ Etelka Doncsecz: *Deportálások a szentgotthárdi járásból az 1950-es években* (2009), str. 76 - 89.

¹¹⁵ Vilko Novak: *Zgodovina iz spomina* (2004), str. 132.

¹¹⁶ Stanislav Zver: *Jožef Klekl prekmurski Čedermac* (2001), str. 111-112.

postati Mađar, vjerojatno bi se zvao Alsószentbenedeki,¹¹⁷ prema mađariziranom nazivu svog rodnog sela Ivanovci.¹¹⁸

Diplomat i publicist prekomurskoga porijekla Rudi Čaćinovič (1914.–2008.), svojevremeno član komunističke partije i poslanik Titove Jugoslavije,¹¹⁹ 1993. godine optužio je Klekla zbog jugoslaviziranja prekomurskih Slovenaca. On je prekomurski jezik nazvao mostom između srpskohrvatskoga i slovenskoga jezika pa je na taj način “prodao” slovenski jezik jugoslavenskoj jezičnoj centralizaciji.¹²⁰

Nakon sloma komunizma u Mađarskoj opet postaje aktualno pitanje Trianona (moguća revizija priključenih područja) pa je oživjela i vendska teorija prema izvorima Mikole i drugih autora koji su ponajviše zapostavljali znanost. Pojavljuju se nove knjige o porijeklu prekomurskih i porapskih Slovenaca, iako se te knjige po idejnom sadržaju ne razlikuju od propagandnih djela između dva svjetska rata. Zbog spomenutih izdanja nastale su velike polemike. Mađarska je strana tvrdila da tu raspravu osporavaju protumađarski nacionalisti, koji ne prihvaćaju da nasljedne države nisu imale pravo uzeti mađarska područja. Najveći odjek imala je nestručna knjiga Tibora Zsige *Muravidéktől Trianonig* (Od Prekomurja do Trianona, 1996.), koja se detaljno bavi položajem Mađara u priključenome području. Slovencima i Hrvatima bavi se samo površno, naslanjajući se isključivo na Mikoline izvore, a istovremeno ne razlikuje čak niti mađarske nazive Međimurja (*Muraköz*) i Prekomurja (*Muravidék*) nego ih miješa.¹²¹

Oživljavanju vendske teorije pomoglo je pomanjkanje znanstvenih djela o spomenutoj temi na mađarskome jeziku, koja bi realno prikazala stvari. Od tada se stanje značajno promijenilo i došlo je do izdavanja zajedničke mađarsko-slovenske povijesne knjige *Viri za zgodovino Prekmurja* (2008.). Ta knjiga nastoji raščistiti “crne” točke u povijesti slovenskoga i mađarskoga naroda, tj. vendsku teoriju i hungarofobiju od strane južnih Slavena. Tom prilikom ne zadire se u međimursko pitanje, odnosno ono je samo naznačeno.

Dosad je međimursko pitanje postavljala jedino mađarska strana: vojvođanski mađarski književni povjesničar Ferenc Mák u Srbiji na mađarskoj stranici *Új szó* pisao je izrazito površne članke o djelovanju Josipa Margitaja i Jenőa Hallera Láposija te o međimurskom pitanju. Mák ne mari za druge izvore i činjenice osim onih koje podastiru Margitaj i Haller. Druga mnijenja, čak i istraživanja mađarskog Józsefa Gulyása, drži za pristrane, protumađarske tvrdnje. Budući da Mák ne

¹¹⁷ *Viri za zgodovino Prekmurja 2.* (2008), str. 295. 119.; Ivan Zelko: *Historična topografija Slovenije, I* (1982), str. 44.

¹¹⁸ Ákos Donczecz: *Samostalnici v prekmurskem prevodu Malega princa* (2021), str. 20.

¹¹⁹ Franci Just: *Panonski književni portreti 1.* (2006), str. 130 -131.

¹²⁰ Stanislav Zver: *Jožef Klekl prekmurski Čedermac* (2001), str. 112.-113.

¹²¹ Vilko Novak: *Zgodovina iz spomina* (2004), str. 34.-40; str. 44 - 76.

koristi druge izvore osim Margitaja, Hallera ili Göncza, njegovi su članci nestručni i neistiniti (op.a.).

5. Baština međimurskoga jezika; nova prekomurska književnost i prekomurska književna baština

Što možemo reći o međimurskome jeziku, koji se ni nakon pola stoljeća nastojanja nije izborio za priznanje? Prekomurska književnost, koja je rođena nakon početka reformacije, s rukopisnim knjigama, stvorila je temelj za vlastiti književni jezik početkom 18. stoljeća. Krajem stoljeća jezik se počeo razvijati, zatim se još stoljeće i pol profilirao i na koncu ustalio u upotrebi sve do 1945. godine. Kako je komunistička diktatura s vremenom popustila, članci na prekomurskom izlazili su u novinama *Bruc* do 60-ih godina. U 90-ima lokalna književnost dobiva novi zamah s književnicima koji pišu romane, pripovijetke i pjesme na svojem dijalektu, kao što su npr. Feri Lainšček (1959.), Jože Ftičar (1930. – 2017.), Milan Vincetić (1957. – 2017.), Branko Pintarić (1967.) i Štefan Kardoš (1966.). Jezikoslovci Marko Jesenšek (1960.), Zinka Zorko (1936.), Amerikanac Marc L. Greenberg (1961.) i Mojca Kumin Horvat (1984.) slažu se da prekomurski književni jezik još uvijek živi kroz ove autore, kao i publikacije mađarskih Slovenaca, primjerice, u tjedniku *Porabje*, u lokalnome kalendaru¹²² te kao liturgijski jezik u evangeličkoj i pentekostnoj crkvi u Prekomurju i katoličkoj crkvi u Porabju.

Paralelno s prekomurskim tekao je i razvoj gradišćanskohrvatskoga jezika, u nekoliko aspekata čak i uspješnije jer je prva gradišćanskohrvatska knjiga tiskana još 1568., a jezik se i danas (djelomično) uči u nastavi. Istočni štajerski bio je kratkovječan, ali je i u toj kratkovječnosti imao lijepe uspjehe.

Što je baština međimurskog jezika, ako uopće ima baštinu? Je li imalo smisla stvarati novi književni jezik u Međimurju kada u Hrvatskoj nakon Gajeve slovo-pisne reforme (tzv. ilirski preporod) počinje standardizacija hrvatskoga jezika na štokavskoj osnovici za sve Hrvate i Srbe? Istočni štajerski nije funkcionirao kao književni jezik, prekomurski se već od 1850-ih godina fuzionirao sa slovenskim jezikom, a intelektualci zapadno-ugarskih Hrvata, organizirani od Mihovilja Nakovića (1840. – 1900.) provode jezičnu reformu kojom se gradišćanskohrvatski književni jezik otvara prema hrvatskom književnom jeziku.¹²³ No taj Nakovićev prijedlog kod gradišćanskih Hrvata nije prihvaćen, tj. oni nisu prihvatili rezultate ilirskoga preporoda matične zemlje.¹²⁴

¹²² Zinka Zorko: Narečjeslovne razprave o koroških, štajerskih in panonskih govorih (2009), str. 285; Marko Jesenšek: Prekmuriana (2010), str. 45.

¹²³ Nikola Benčić: Književnost gradišćanskih Hrvata (1998), str. 225.

¹²⁴ László Hadrovics: Schriftum und Sprache der burgenländischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert (1974), str. 38.-39.

Što se Međimurja tiče, nije lako ustanoviti kakve bi mogućnosti imao jedan novi književni jezik, iako bi opstanak međimurskoga jezika sigurno pomogao sačuvati bogatu literarnu tradiciju književne kajkavštine. Glavni problem leži u tome što se Margitaj, njegovi suradnici i nasljednici nisu trudili oko takvoga očuvanja. Nadalje, njihov jezik nije bio blizak međimurskome narječju, niti ga je stanovništvo zahtijevalo.¹²⁵ Poznati sakupljač narodnoga blaga iz Međimurja Vinko Žganec nazivao je Margitajev međimurski “groznim” jezikom.¹²⁶

Možemo konstatirati da je međimurski jezik uzeo za primjer prekomurski jezik, ali veze su u prvome redu političke. Tome jeziku nedostajali su jezični osjećaj i pravo usmjerenje za razvoj, koje su istovremeno u Prekomurju imali standardizatori prekomurskoga, u Štajerskoj istočno-štajerskoga, a u Zapadnoj Ugarskoj gradišćanskohrvatskoga jezika. Početci prekomurskoga jezika pojavljuju se u teškim okolnostima kada je pokrajina tek izašla iz iskušenja turskih ratova (1521. – 1699.) i rata Ferenc II. Rákócziya (kručki rat, 1703.–1711.), tj. u vrijeme slabe naseljenosti, dok su jedini intelektualci bili svećenici i šaka pučkih učitelja. Ipak, tijekom pola stoljeća već je nastao književni jezik. Unatoč tome što su se u drugoj polovici 19. stoljeća stvorili dobri uvjeti, u Međimurju je već spomenuti Margitaj sve usmjerio u neodrživome pravcu, bez realne podloge, slijedeći isključivo mađaronske interese. U spomenutoj gramatici Christa i Hallera taj jezik je dosegnuo bolju osnovu za razvoj utemeljenjem na govornome dijalektu Međimurja, ali bilo je prekasno i nemoguće da takva jezična norma dobije svoju funkcionalnu snagu, štoviše, vjerojatno se takva norma ne bi mogla afirmirati zbog mađarizacije.

Tako Margitaj nije postao preteča onih intelektualca koji danas pokušavaju poticati kajkavsku književnost i žele postići visoki nivo. Njegova varijanta tog jezika (po Žgancu – grozna) nije bila dobro rješenje, kao ni pokušaj definiranja identiteta toga jezika. Obezvrijedio je cjelokupnu ostavštinu, a posebno je podcijenio čudesnu i prestižnu tradiciju kajkavske književnosti, koja je bila nipodaštavajuće potisnuta u pozadinu.

Razlike u odnosu prema jeziku/jezicima dobro su ilustrirane u izjavi prekomurskoga pisca Evalda Flisara (1945.) iz 2003., koji, iako ne piše na lokalnome jeziku, o Prekomurju izjavljuje: “Matična zemlja još uvijek tako misli o Prekomurju, kao da nije pravi dio Slovenije, nego nekakva posebnost unutar države. Ovo je donekle istina. Naime Prekomurci ne govore slovenski dijalekt, nego poseban slavenski jezik. Danas, ako se sretnu dva Primorca, posve je normalno, da među sobom govore slovenski. U slučaju dva Prekomurca nezamislivo je da ne bi govorili prekomurski. S Milanom Kučanom, bivšim predsjednikom vlade (Re-

¹²⁵ Branimir Bunjac – Marijeta Stevanović – Ivona Vegh: Gramatike „međimurskoga” jezika iz 1942. godine (2013), str. 90.

¹²⁶ Usp. isto, str. 72.

publike Slovenije) mnogo puta sam se sreo na javnim priredbama. Uvijek smo govorili prekomurski jer bi se, zbog svoga prekomurskoga porijekla, osjećali jako neiskrenima ako bismo govorili književni slovenski. Svi drugi sudionici šalili su se: ‘Što kriju pred nama?’ Ako sam se sreo sa sunarodnjacima u Africi, Australiji, Americi, odmah smo na domaćem jeziku govorili među sobom. Njihov jezik je prekomurski.”¹²⁷

Povodom 100. obljetnice priključenja Prekomurja matici, prekomurski jezik bio je uvršten u slovenski *Registar nesnovne kulturne dediščine* u okviru projekta *Prekmurski jezik in kultura* na poticaj društva *Prekmursko društvo generala Maistra*. Predsjednik društva Marjan Farič obrazložio je: “Prekmurski jezik je edini knjižni jezik, ki se je ohranil po oblikovanju enotnega slovenskega knjižnega jezika. Ob zavedanju njegove pomembnosti je Prekmursko društvo general Maister Murska Sobota, ki je tudi ena od vidnejših organizacij v Inicijativnem odboru za pripravo aktivnosti ob 100. letnici priključitve Prekmurja k matici, zasnovalo širši modularni projekt Prekmurski jezik in kultura.”¹²⁸

Od 2021. godine *Rezolucija o nacionalnom jezično-političkom programu 2021.–2025.* priskrbljuje veću važnost prekomurštini, također odobrava i značajnije sufinanciranje za projekte kojima je namjera očuvanje, razvijanje i promocija prekomurskog jezika.

(Preveo na hrvatski: dr. sc. Előd Dudás)

Literatura

Angyal, Endre (1996): *A vend kérdés, Košičev sklad Budimpešta*, ISBN 963-04-6355-5 (str. 71 - 104)

Antalich, Stephen (1996): *“vend” kifejezés eredete és használata*. Porabje, 4. aprila 1996. Leto VI. št. 7. (str. 4-5.)

Az Őrség és a Vendvidék (2004), Kalauz turistáknak és természetbarátoknak, B.K.L. Kiadó Szombathely, ISBN 963-8638-3-7-3 (str. 55)

Balogh, Gyula–Szluha, Márton (1999): *Vas vármegye nemes családjai*, Heraldika Kiadó Budapest, ISBN 963-85853-9-0 (str. 222-223)

Benčić, Nikola (1998): *Književnost gradišćanskih Hrvata*, Zagreb ISBN 953-6260-05-0 (str. 115 - 225)

Blažeka, Đuro; Nyomárkay, István; Rácz, Erika (2009): *Rječnik pomurskih Hrvata*, Tinta könyvkiadó Budapest, ISBN 978-963-9902-19-0 (str. 352)

Botlik, József (2008): *Nyugat-Magyarország sorsa 1918-1921*, Magyar Nyugat Könyvkiadó, Vasszilvagy, ISBN 978-963-87612-3-1 (str. 80 – 82, 89)

Bunjac, Branimir; Stevanović, Marijeta; Vegh, Ivona (2013): *Gramatike “međimurskoga” jezika*

¹²⁷ Nagy Világ világirodalmi folyóirat (2007), str. 833-834.

¹²⁸ Ákos Donczec: Samostalnik v prekmurskem prevodu Malega princa (2021), str. 8.

iz 1942. godine, *Filologija* 61, Zagreb (str. 71 – 73, 79 - 81, 83, 85, 87-88, 90)

Christ, Ivan (1942): *A muraközi nyelv nyelvtana*, A Muraközi Közművelődi Egyesület, Csáktornya kiadása, Egyházmegyei Könyvnyomda, Veszprém (str. 3)

Csorba, Csaba; Estók, János; Salamon, Konrád (1999): *Magyarország képes története*, Magyar Könyvklub Budapest, ISBN 963-548-961-7 (str. 107, 192, 207)

Doncsecz, Ákos (2021): *Samostalnik v prekmurskem prevodu Malega princa* (magistrsko delo); področje dela: književnost, jezikoslovje, narečjeslovje; mentor: izr. prof. dr. Natalija Ulčnik. Filozofska Fakulteta. Univerza v Mariboru (str. 8, 20)

Doncsecz, Etelka (2009): *Deportálások a szentgotthárdi járásból az 1950-es években*, Vasi honismereti és helytörténeti közlemények 2009/3 (str. 76.-89.)

Durič, Janko (2004): *Jezikovna analiza nagrobnih napisov v Porabju in na Goričkem*, diplomsko delo mentorica: zasl. prof. dr. Zinka Zorko, izred. Članica SAZU; somentorica: izred. prof. dr. Marija Stanonik, Maribor, junij 2004. (str. 1)

Fancev, Franjo (1935): *Tragovima hrvatske kajkavske poezije 16. vijeka*, *Ljetopis JAZU* 48. (str. 165 -168)

Fancev, Franjo (1939): *Hrvatska kajkavska poezija prošlih vjekova*, *Ljetopis JAZU* 51. (str. 86 -105)

Ptičar, Jože (2006): *Jožef Sakovič – veščak prekmurskega jezika*, Jožef Sakovič graditelj in buditelj, Turnišče, ISBN 961-238-836-9 (str. 43 - 46)

Fujs, Metka (1997): *Osvoboditev ali okupacija*, Madžari, Vendi ali Slovenci, Pokrajinski Muzej Murska Sobota Katalog stalne razstave, Murska Sobota, ISBN 961-90438-1-2 (str. 297 - 306)

Göncz, László (2001): *A muravidéki magyarság 1918-1941*, Magyar nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva, ISBN 961-6232-17-7 (str. 59)

Göncz, László (2006): *Felszabadulás vagy megszállás? A Mura mente 1941 - 1945*. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, ISBN 961-6232-33-9 (str. 34 - 50)

Gönczi, Ferenc (1895): *Muraköz és népe*, Boruth nyomda Budapest (str. 59, 103-104, 106 - 110)
Gulyás, József (2011): *Adalék a dualizmuskori magyarosítás történetéhez a Muraközben*, Horvátországi magyarság, Huncro Médiaközpont Kft., ISSN 1218-1269 (str. 10 – 12, 18)

Hadrovics, László (1974): *Schriftum und Sprache der burgenländischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert*, Akadémia Kiadó Budapest, ISBN 963-05-0093-0 (str. 38-39)

Haller, Jenő Láposi (1938): *Igazságot Muraköznek!* Budapest: Magyar Nemzeti Szövetség (str. 13)

Haller, Jenő Láposi (1942): *Gyakorlati muraközi nyelvtan*, Muraközi Katolikus Könyvnyomda, Csáktornya (str. 3 – 6, 7 – 9, 35)

Jembrih, Alojz (1991): *Hrvatsko-slovenske književnojezične veze*, TIZ Zrinski Čakovec, ISBN 978-867-00307-3-2 (str. 15 -18)

Jembrih, Alojz (1994): *Nedeliščansko-markiševska crkvena pjesmarica iz 1632. godine* "Radovi" Zavoda za znanstveni rad, br. 6-7, HAZU, Varaždin (str. 79 - 93)

Jembrih, Alojz (1996): *Hrvatskokajkavski školski udžbenici*, Kajkaviana Croatica, Zagreb, ISBN 953-6040-04-2 (str. 164)

Jembrih, Alojz (1997): *Na izvorima hrvatske kajkavske književne riječi*, Zrinski d.d. Čakovec, ISBN 953-155-040-9 (str. 292.-293.)

Jembrih, Alojz (1998): *Hrvatskokajkavsko-slovensko-štajerske veze u Volkmerovo vrijeme*, Volkmerjev zbornik, referati s simpozija v Destrniku, ur.: Jože Lipnik, Zora, Slavistično društvo Maribor (str. 72 - 85)

Jembrih, Alojz (2005): *Izvor za proučavanje književno-jezičnih hrvatsko-slovenskih veza u 16., 17. i 18. stoljeću u istočnoj Štajerskoj i Prekmurju*. Ur.: Prekmurska narečna slovstvena ustvarjalnost.

Zbornik mednarodnega znanstvenega srečanja, Murska Sobota 14. in 15. julij 2003, ur.: Jože Vugrinc, Murska Sobota (str. 186 - 203)

Jembrih, Alojz (2006): Jožef Sakovič – pridigar na južnem Gradiščanskem, Jožef Sakovič graditelj in buditelj, Turnišče, ISBN 961-238-836-9 (str. 47 - 54)

Jembrih, Alojz (2011): Život horvatskoga jezika u 19. stoljeću, Kajkavski u povijesnom i sadašnjem obzoru: II zbornik radova sa znanstvenih skupova, Krapina 2007., 2008., 2009. godine. Hrvatska udruga Muži zagorskoga srca Zabok, ISBN 978-953-97412-9-5 (str. 449 - 451)

Jerič, Ivan (2011): Zgodovina madžarizacije v Prekmurju, Murska Sobota (str. 62 -66)

Jesenšek, Marko (2010): Prekmuriana, Balassi Kiadó Budapest, ISBN 978-963-506-846-3 (str. 26 - 28, 45, 4., 57, 62, 64, 99, 103, 113 - 122, 139, 141, 144 -154, 165)

Jezuš navučitel naš ili Molitvena knjiga, vu kojoj zvun kerščanskoga navuka nahadjaju se pobožne i obrativeče molitve vu vseh življenja prilikah i dogodjajih. S pridavkom pobožnosti putnika Marianskoga, osobito vsem pobožnem Mariu Bistričku pohadjajućem, potrebnoga. Deveto izdanje s-kipi, s-duhòvnum stražum, križnim putem, razlučnemi litaniami, popevkami i t. d. Z-dopušćenjem duhovnoga poglavarstva. U Zagrebu, 1907. Troškom i nakladom V. Kohaneka (str. 73)

Josipovič, Damir (2016): Porabski Prekmurci in meje Prekmurja, ANALI PAZU HD, let. 2. 1/2016 (str. 23, 25)

Just, Franci (2006): Med verzuško in pesmijo, Poezija Prekmurja v prvi polovici 20. stoletja, Franc-Franc Murska Sobota, ISBN 961-219-025-9 (str. 74, 80)

Just, Franci (2006): Panonski književni portreti 1. Franc-Franc Murska Sobota, ISBN 961-219-093-3 (str. 68, 75 -80, 130-131, 179 - 183)

Just, Franci (2012): Lepslovná beseda Jožefa Klekla, Jožef Klekl ml. zbornik, Dolenci, ISBN 978-961-269-920-8 (str. 82 -97)

Kalšan, Vladimir; Kalšan, Janko (2012): Međimurski biografski leksikon, Čakovec, ISBN 978-953-98293-2-0 (str. 118, 200-201)

Kardoš, Janoš (1929): Moses i Josua, Petére knige Mosesa i knige Josue ali Glávni Tál Svétoğa Píszma Sztároga Zákona. Priložba "Düsevnoğa líszta". Stanpano v Prekmurski Tiskarni v Murski Soboti 1926-1927. (str. 336)

Kokolj, Miroslav (1984): Prekmurski Slovenci. Od narodne osvoboditve do nacistične okupacije, 1919-1941., Murska Sobota (str. 57, 91, 212 -213)

Koletnik, Mihaela (2001): Slovenskogoriško narečje, Maribor, ISBN 978-961-632-004-7 (str. 229 - 246)

Košič, Jožef (1845): Zobriszani Szloven i Szlovenka med Múrov i Rábov, Nájde sze v-Körmendíni pri Udvary Ferenci Knigovezari (str. 72)

Košič, Jožef (1992): Življenje Slovencev med Muro in Rabo, Izbor del Budimpešta, ISBN 963-04-2096-1 (str. 15)

Kozar, Marija (1996): Etnološki slovar Slovencev na Madžarskem/A magyarországi szlovének néprajzi szótára, Monošter-Szombathely, ISBN 963-7206-620 (str. 142, 170)

Kozár, Mária; Gyurác, Ferenc: Felsőszölnök, Száz magyar falu könyvesháza Kht., ISBN 963-9287-20-2 (str. 36, 38 - 40, 104)

Kranjec, Miško (2008): Potnik pod večer, Franc-Franc Murska Sobota, ISBN 978-961-255-007-3 (str. 10 - 16, 17)

Kuzmič, Franc (1999): Bibliografija prekmurskih tiskov 1920-1998, Založba ZRC. Ljubljana, ISBN 961-6182-78-1 (str. 9 - 21)

Küzmič, Štefan (1771/1999): Nouvi Zákon ali Testamentom Goszpodna nasega Jezusa Krisztusa zdaj oprvics z Grcskoga na sztári szlovenszki jezic obrnyeni 1771. Faksimile po izvodu NUK R 10262. ISBN 961-6138-36-7 (§14.)

Lipljin, Tomislav (2002): Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora, Garestin d.o.o. Varaždin, ISBN 953-97673-1-8 (str. 1148)

Magyar Nagylexikon (2003) XVII. (Szp-Ung). Főszerk. Bárányi Lászlóné, Magyar Nagylexikon kiadó Budapest ISBN 963-925-717-6 (str. 869)

Margitaj, Josip (1901): Magyar-horvát és horvát-magyar zsebszótár, segédkönyv a horvát és magyar nyelv megtanulására. Második bővített kiadás, Nagy-Kanizsa Fischel Fülöp könyvkiadása 1901. (str. III.)

Megyímurszká brazdá, 27. 12. 1943. Odg. ur. Polcsinszky Jenő Csáktornya (str. 16)

Medjimurski kolendar za prestopno ljeto 1916. za medjimurski puk sastavil Margitaj Jožef. Nakladom knjižare Filipa Fischela (Strausz Sándor) Csáktornya (str. 43)

Melich, János (1903): A magyarországi vend (szlovén) nyelvű irodalom bibliográfiája, Athenaeum Budapest (str. 1)

Mikola, Sándor–Melich, János (1919): Vend honfitársaink! Budapest (str. 8 -11, 22 - 23)

Mikola, Sándor (1928): A vendség multja és jelene, a szerző kiadása, Kókai Lajos bizománya, Budapest (str. 5 - 7, 9 - 12, 14 - 17, 19, 22, 26, 28 - 30)

Mukič, Francek (2005): Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar, Szignatúra Nyomda és Kiadó Kft. Szombathely, ISBN 963-217-762-2 (str. 21, 75, 416)

Muravölgyi, J. (1929): Muraköz és a horvátok, A "Muraközi Szövetség" kiadása, Eggenberger-féle könyvkereskedés Rényi Károly IV. Kossuth Lajos utca 2. szám (str. 2, 5, 6, 8 - 9, 13 - 14, 17 - 18, 27, 35)

Nagy, Betti (1996): A Göcseji múzeum dokumentumai Gönczi Ferenc életrajzához, Zalai Múzeum 6. Zalaegerszeg ISSN 0238-5139

Nagy Világ világirodalmi folyóirat, LII. Évfolyam, 10. szám 2007. október (str. 833-834)

Novak, Franc; Novak, Vilko (2009): Slovar beltinskega prekmurskega govora, Pomurska založba Murska Sobota, ISBN 978-961-249-068-3 (str. 36, 83, 171)

Novak, Vilko (1972): Kajkavske prvine v prekmurski knjigi 18. stoletja, Slavistična revija, Letnik 20/1972, Št. 1. januar-marec (str. 96, 98)

Novak, Vilko (1976): Izbor prekmurskega slovstva, Zadruga Katoliških Duhovnikov, Ljubljana (str. 7 - 11, 42, 51-52, 69)

Novak, Vilko (1997): Martjanska pesmarica, Založba ZRC. Ljubljana, ISBN 961-6182-27-7 (str. 15, 37 - 39, 374, 375)

Novak, Vilko (2004): Zgodovina iz spomina, polemika o knjigi Tiborja Zsige Muravidéktől Trianonig/Történelem emlékezetből, polémia Zsiga Tibor Muravidéktől Trianonig című könyvéről, Založba ZRC. Ljubljana 2004. ISBN 961-6500-34-1 (str. - 9, 34 - 40, 44 - 76, 82 - 86, 111, 130, 132)

Novak, Vilko (2006): Slovar stare knjižne prekmurščine, Založba ZRC. Ljubljana, ISBN 961-6568-60-4 (str. 71, 241, 863)

Od dusnozi kerztchanzke, i od Najobchinzkesheh i Najpotrebnesheh návukov Vére kerztchanzko-katholichanzke. Ztran IV. Vu Zagrebu, stampano vu Szlovarniczi Franye Suppan. 1840. str. 67.

Orožen, Martina (1994): Košičev prispevek k zvrstnemu oblikovanju knjižne prekmurščine, Košič in njegov čas, Zbornik razprav o Jožefu Košiču, Košičev sklad, Budimpešta, ISBN 963-04-4219-1 (str. 109-110)

Orožen, Martina (1996): Oblikovanje enotnega slovenskega knjižnega jezika v 19. stoletju, Filozofska Fakulteta, Znanstveni Inštitut Filozofske Fakultete Univerze v Ljubljani, ISBN 978-961-6200-16-5 (str. 121 - 151)

Pápai, Páriz Ferenc (1685): Romlott fal felépítése. A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság kiadványai. Szerkeszti Szóts Farkas theol. akadémiai tanár, a társulat titkára. A Tudományos Könyvsorozat

XXII. kötete. Budapest, 1906. (str. 171)

Pavel, Avgust (1976): *Válogatott tanulmányai és cikkei*, Szombathely (str. 66, 68)

Slovenski gospodar list ljudstvu v poduk, Štev. 4. V Mariboru 24. januarija 1889. Tečaj XXIII. (str. 1 - 2)

Smej, Jožef (1994): *Življenje in pomen Jožefa Košiča*, Košič in njegov čas, Zbornik razprav o Jožefu Košiču, Košičev sklad, Budimpešta, ISBN 963-04-4219-1 (str. 53)

Smej, Jožef (2001): *Skrb dekana Vendela Ratkoviča in dekanijske komisije za čistejši jezik v Málem katekizmu Mikloša Luttarja iz leta 1888*, Slavistična revija 49. 2001. (str. 87 - 90)

Smej, Jožef (2013): *Spremna beseda faksimilam Mále biblije z-kejpami (1898)*, Murska Sobota ISBN 978-961-269-961-1 (str. 84)

Szilágyi, Imre (2003): *A magyarországi szlovénokról, avagy régebbi magyar nevükön a vendus-tótokról*, Limes Tatabánya 16. 2003. 3. (str. 83 - 97)

Szinnyei, József (1902): *Magyar írók élete és munkái I-XIV*, Budapest Hornyánszky 1891-1914. (str. 560)

Šebjanič, Franc (1967): *Razvoj slovensko-madžarskih kulturnih stikov v luči znanstvenega so-delovanja Oszkárja Asbótha in Avgusta Pavla*, Avgust dr. Pavel Murska Sobota Szombathely (str. 17)

Škafar, Ivan (1978): *Bibliografija prekmurskih tiskov od 1715 do 1919*, Ljubljana (str. 33)

Šojat, Olga (1973): *Prekmurska pjesmarica I. (S izborom iz pjesama)* Forum 12/7-8 (str. 176 - 213)

Štumpf, Peter (2002): *Jožef Klekl st. kot publicist v prizadevanju za ohranitev katoliške vere v Slovenski krajini (Prekmurju)*, doktorska disertacija mentor: prof. dr. Vinko Potočnik, somentor: prof. dr. Bogdan Kolar, Ljubljana avgust 2002. ISBN 961-211-373-4 (str. 136)

Titl, Julij (1970): *Murska republika 1919*, Pomurska založba Murska Sobota (str. 123)

Trstenjak, Anton (2006): *Slovenci na Ogrskem*, Narodopisna in književna črtica, Pokrajinski Arhiv Maribor, ISBN 961-6507-09-5 (str. 179, 187)

Veliki Kalendar Najsvetejšega Srca Jezušovoga na 1915-to leto (str. 35 - 105)

Viri za zgodovino Prekmurja 1./*Források a Muravidék történetéhez 1.* (2008) Zbirka dokumen-tov, Szombathely-Zalaegerszeg, ISBN 978-963-7227-19-6 Ö (str. 111 - 112, 133 - 134, 139 - 141)

Viri za zgodovino Prekmurja 2./*Források a Muravidék történetéhez 2.* (2008) Zbirka doku-mentov, Szombathely-Zalaegerszeg, ISBN 978-963-7227-19-6 Ö (str. 265, 275 - 278, 281 - 285, 295, 320-321)

Vranič, Stanko (2010): *Tak se govori le prinas*, Zagreb, ISBN 978-953-56346-0-7 (str. 485)

Vratuša, Anton (2005): *O jeziku Mikloša Küzmiča*, Pisec sedmerih luči, zbornik s simpozija o Miklošu Küzmiču, Murska Sobota, ISBN 961-90588-2-8 (str. 27 - 28)

Watson, Bruce (2007): *Sacco and Vanzetti: The Men, the Murders, and the Judgment of Mankind*. New York: Viking Press (str. 308 - 372)

Zelko, Ivan (1982): *Historična topografija Slovenije I*, Prekmurje do leta 1500, Pomurska Založba Murska Sobota (str. 24 - 69)

Zorko, Zinka (2009): *Narečjeslovne razprave o koroških, štajerskih in panonskih govorih*, Zora 64. Bielsko-Biala, Budapest, Kansas, Maribor, Praha, ISBN 978-961-6656-37-5 (str. 285-286.)

Zver, Stanislav (2001): *Jožef Klekl prekmurski Čedermac*, Ognjišče Koper, ISBN 961-6308-62-9 (str. 63, 78-79, 83 - 100, 111 - 113)

Zvonar, Ivan (1996): *Kajkavske rukopisne pjesmarice do hrvatskoga narodnog preporoda*, Kajkaviana Croatica, Zagreb, ISBN 953-6040-04-2 (str. 286, 288)

MEGYIMURSZKI-SZLOVENSZKI – INCREDIBLE FATE OF THE „MEĐIMUREAN LANGUAGE“

(Part 2)

By Akoš Anton Dončec, Kétvölgy (Verica-Ritkarovci)/Hungary

SUMMARY

Josip Margitaj (1854 – 1934), teacher and pro-Hungarian/Unionist, was the promoter of the term „Međimurean language“. In 1884 he began publishing the bilingual weekly *Međimurje/Muraköz*. The language concept he calls „Međimurean“ does actually represent the Međimurean dialect in a minor segment. To a greater extent it has linguistic similarities with subsequent works written in the Kajkavian literary language that was highly influenced by the Croatian Štokavian based literary language. The direct model for Margitaj's language was the neighbouring Slovenian region in Hungary (now Prekomurje in Slovenia and Porabje/Raba Region in Hungary), where a literary language had been construed on basis of the local dialect dating from the 18th century, officially named in Hungary as Wendish. Efforts were made to distinguish this language from the Slovenian language according to the so-called „Wendish Theory“.

After the liberation of Međimurje (in 1918), there were no further efforts to write in „Međimurean“, while local literature was actively promoted in Prekomurje until 1945. The Međimurean issue was rekindled in the period of the Hungarian occupation (1941 – 1944), once again for propaganda and Hungarisation goals, and also in 1942 when two short standard grammars were written (however, those two grammars could not create a real normative language). By the end of Second World War (1939 – 1945), the so-called experiments with the „Međimurean language“ were terminated once and for all. The actually false „Međimurean language“ has left no trace in Međimurean cultural heritage, whereas the „Prekomurski language“ still has a live tradition, to an equal extent both in Slovenia and Hungary.

This work by Akoš Anton Dončec, whose domicile is Verica-Ritkarovci (Kétvölgy/Hungary), is the second part of an overall study (in two sequels) in which the program of Josip Margitaj's so-called „Međimurean language“ is examined in the context of the accession of Međimurje and Prekomurje to the Kingdom of SHS in 1918 – 1919; of Međimurje and Prekomurje under the Hungarian occupation from 1941 – 1944; the efforts of Međimurean and Prekomurean languages' codification in the context of scientific research, and finally, crushing of the „Međimurean“ language heritage.

The work was translated into Croatian by Elod Dudaš, PhD

Key words: Josip Margitaj; literary language; Hungarisation; *Međimurje* / *Međimurje*; „Međimurean language“; Prekomurje; Prekomurean language; Porabje